

Nr 230.

Av herr Lindhagen m. fl., om krigsväsendets avrustning.

Detta orättvisa krig! Detta gemena krig! Skall det således icke komma det drömda ögonblick, då krig icke längre är möjligt. Då en monark, som önskar krig, blir avsatt och inspärrad som en missdådare? Skall det således icke komma det ögonblick, då det finns ett kosmopolitiskt förbund, där varje lands vise representera nationen och där mänsklighetens rättigheter diskuteras och respekteras? Många män tänka som jag. Många kvinnor tala som jag. Och ingenting blir gjort.

SARAH BEINHARDT (memoirer).

Ett nyskapat hjärtas fulla förtroende och en ny beslutsamhet skola enligt min förhoppning sätta nationerna i stånd att möta framtidens problem.

LLOYD GEORGES (sommaren 1923).

Jag hyser den övertygelsen av fullaste hjärta att vad som i dag framförallt behövs i världen är en praktisk tillämpning av en kristen anda.

PRESIDENTEN HARDING (sommaren 1923).

Vårt gemensamma stora ideal är frid på jorden och människorna en god vilja.

STATSMINISTER TRYGGER (sommaren 1923).

De ovanstående rösterna från tre segrande stormakters folk samt från en german kunna verkligen sägas vara ett ord för dagen, då ett litet folk som vårt skall enligt uppfordringarna åter samlas om sin militärfråga med förglömmande av de högsta värdena. Något av österns vishet susar över de märkliga uttalandena. Det är samvetenas bekännelser, som ensamma kunna samla nationer och individer.

Den, som levat med åtskilligt i den senaste mansålderns tilldragelser, kan ej undgå att överväldigas av det förflutnas perspektiv vid bläddrandet i den svenska regeringens proposition år 1924 om ännu en ny härordning.

Bakom ligger ett böljande hav av bemödanden, strider och förhoppningar med skiftande färgspel, brokiga uppmarscher, framgångar och nederlag. Det har lagts råd och arbetats efter lägenhet dagar och nätter, i vinklar och vrår, på tusende fronter för mitt och ditt, för medborgarna, för kvinnorna, för de jordlösa, för fabriksslavarna, för alla. Kampglada skaror hava stormat fram och den unga vågen har brutits i skum mot klipporna och sjunkit tillbaka i tidshavet.

Slutligen kom ödet och lade sin hand över de många små krafternas flit. Vad de byggt upp strå för strå, tum för tum, spadtagsvis, föll i spillror för

det av statskonst och vetenskap organiserade våldets stoltaste bragd i nyare tid. Hågen förlamades hos människorna, stjärnorna slocknade och vägarna vilnade i skymningen. Nu driva resterna av gammal kultur i sin ark redlöst omkring bland förstörelsen, och man spejar drunknande efter ett fredens olivblad för att väga återgå till uppbyggandets id.

Detta uppbyggande måste emellertid komma och man kan gärna medgiva, att det måste på visst sätt börja igen från begynnelsen. Detta är all utvecklings lag, grundad i naturens egna anvisningar. Liksom vintern följes av vår, betyder varje tidsströmning ett begynnande från början. Något har likväl för varje sådant årsskifte vunnits, nämligen en ny årsring till mänsklighetens växt. Innan vi sålunda, såsom nu föreslås, hoppöst skynda oss tillbaka i armarna på det gamla militärväsendet, som var utgångspunkten för kriget, hör väl något övervägande äga rum, om ej det som inträffat skänkt oss möjlighet i alla fall till »en ny beslutsamhet».

Nationalkrigen och folkhatet.

Farorna.

Nu bjudes den svenska menigheten såsom sammanfattningen av officiellt tänkande över det nya tidsläget knappast någonting annat än det nya härordningsförslaget, och över detsamma står med eldskrift inpräntat endast en tankeställare: kom ihåg de många farorna. Det gäller då att granska desamma för att bilda sig ett omdöme. Farorna i denna värld äro otaliga och komma väl alltid att förbliva det. Vid närmare granskning befinnes emellertid, att den fara, på vilken förslaget bygger, till synes är företrädesvis en, nämligen fruktan för fortsatta nationalkrig och farhågan för vår inblandning i desamma. Denna fruktan saknar konturer, är en ärftlig belastning, som man i detta fall liksom vid tidigare tillfällen hän- giver sig åt såsom något självfallet, vilket ej behöver närmare undersökas.

Villigt må erkännas, att släktets benägenhet att begagna tillhyggen kanske ej kan utrotas, så länge solen lyser och håller livet vid makt. Denna fara minskas väl ej genom att staterna, så länge mänskligheten består, stå rustade emot varandra och sålunda skynda sig att tillhandahålla människorna tillhyggen av yppersta slag. Detta är dock i själva verket de svenska militärvännernas ståndpunkt i flydda tider såväl som för närvarande. Ingen kan väl önska något hellre, medgiva de, än tillkomsten av ett tusen-årigt rike, då svärdens kunna smidas till plogbillar. Denna tid kommer dock aldrig och därför måste staterna förmodligen i evighet vara beväpnade.

Med en dylik uppfattning »är allt förgäves i staten». Man rör sig i ett så kallat brottsligt kretslopp. Människorna äro som bekant farligast, när de äro beväpnade. I fall man alltid vill hava dem beväpnade, upprätthåller man just den förnämsta grunden till farorna. Den största faran är sålunda vår beväpning och vår brist på begåvning, vår bestående oför-

måga att kunna rätt styra staten genom ett bestående av tilltron till det goda och visa. Vi höra för närvarande i Sverige till detta beklagensvärda släkte, som ingenting lärt och ingenting glömt, och därför syssla vi »främst» såsom nu med att binda ris till vår egen rygg.

Viktigt är att erinra sig, hurusom nationaliteterna äro en realitet att räkna med, organismer, sammanflätade av gemensamhet i härstamning, språk, historia, tillvarelsesätt, lagar och sedvänjor. De äro världssamhällets naturliga personer. Det är givet, att, när kampen för tillvaron poekar utan att hejdas av förståndiga överenskommelser, kommer denna kamp att taga sig uttryck i en sammanstötning emellan dylika enheter. Olikheten i regel uti språk avklipper möjligheterna till andlig samverkan och ökar därigenom utomordentligt det ömsesidiga misstroendet och fiendskapen. Dessa sammanstötningar hava i sin ordning alltefter vapenlyckans skiftningar lett till undertryckande av sådana organismers naturliga rätt att leva sitt eget fria liv. Ofreden i nyare tider har nästan alltid uppkommit genom dylika sammandrabbningar mellan nationaliteter och deras förtryck över varandra, vare sig det nu skett för ekonomisk vinning eller av maktbegär, fruktan, gammalt hat eller andra bevekelsegrunder.

Därför framlade Emanuel Kant år 1795 såsom en grundval för folkrätten den principen, att folken hava en till tiden obegränsad och oförytterlig rätt att fritt förfoga över sig själva. Ferdinand Lasalle yttrade en gång: »Principen om fria oavhängiga nationaliteter är grundvalen och källan, modern och roten till demokratiens begrepp över huvud taget. Demokratien kan icke trampa nationaliteternas princip under fötterna utan att såsom en självmördare lägga hand på sin egen existens utan att helt och hållet och i grunden själv förråda sig.» Det internationella socialdemokratiska programmet påbjuder »ett oavlatligt ingripande för alla nationers självbestämmanderätt och deras försvar mot krigiska angrepp och våldsamt förtryck». Den internationella fredsbyrån i Bern föranstaltade en gång ett förslag till lagbok för den offentliga internationella rätten. Det upptog bland allmänna grundsatser, att förhållandena mellan nationerna regleras av samma allmänna rättsgrundsatser och moraliska principer som förhållandena mellan individerna samt att nationerna hava en oförytterlig och för alla tider gällande rätt att leva sitt eget liv. Detta förslag framlades först för den allmänna fredskongressen i Stockholm 1910 med den motiveringen, att allt sedan organiserade fredsvänner funnits eller på visst sätt sedan 1867 har man förstått att för att skapa freden krävdes först och främst att organisera rättvisan mellan nationerna. Förslaget hänsköts vid nämnda kongress till en kommission, som sedan vederligen ej avhörde med sitt arbete. Emellertid gjordes i avvaktan härpå ett direkt uttalande på 1913 års allmänna fredskongress i Haag till förmån för denna grundsats bestående i det internationella samlivet, och beslöts, att frågan borde underställas nästa officiella fredskonferens i Haag.

*Nationaliteternas fri-
görelse.*

Detta är några exempel från upplysningsarbetet om grundvalarna för världsfreden. År 1814 lades också en politisk grund. Napoleon var den störste störaren i nyare tiden av nationernas rätt. Såsom med rätta uttalas i den svenska läroboken i historia, hade hans färd dock ej varit utan nytta. Genom hans omstörtningar fick mycket som varit murket sin dom, och de lidanden han drog över folken »gävo väckelser till en i många hänseenden sundare utveckling», såsom nämnda lärobok uttrycker saken. Det uppstod ett världsmedvetande, som brännmärkte erövringarna.

Den politiska utveckling, som nu följde, bestod däri, att nationernas rätt på ett helt annat sätt än förut blev rättesnöret för den europeiska statsbildningen, och småningom alltmer även för hela världens statsbildning. Sedan den napoleonska byggnaden grusats genom slaget vid Leipzig och freden i Paris år 1814, skedde en begynnelse vid kongressen i Wien samma år. Den nationella återupprättelsen vid nämnda kongress gällde dock företrädesvis de nationer, som förut varit självständiga och i all synnerhet de makter, vilka sammanslutit sig för ändamålet, tillsammans utkämpat den avgörande striden och undertecknat fredsslutet i Paris. Dessa makter togo ledningen och sågo främst sig själva till godo. Bland dem befann sig Sverige, och det är nog mer än en tillfällighet, att vårt land just från denna tidpunkt fått åtnjuta en oavbruten fred.

Emellertid återstod mycket i Europa, som ännu väntade på de nya uppgifterna. Visserligen stiftades år 1815 av Rysslands, Österrikes och Preussens monarker den heliga alliansen, vilken förband sig att styra sina undersåtar i enlighet med den heliga religionslärans bruk, men i tillämpningen blev bålverket för den politiska reaktionen. Ehuru den biträdades av Europas flesta regenter, sprängdes den snart genom Englands motstånd samt de revolutionsrörelser, som på 1830- och 1840-talen framkallades av densamma i olika länder. Ingenting har sedan kunnat hejda händelsernas lopp i riktning mot nationaliteternas friförklaring enligt det nyväckta världsmedvetandets fordringar.

Under den efterföljande tiden kan nämligen inom det europeiska statsystemet konstateras, att ingen tanke ens kunnat uppstå, att det skulle vara tillåtet att underkuva en fri civiliserad nation. Tvärtom hava tilldragelserna efter 1814 medfört oavbrutna nya landvinningar för nationaliteternas frigörelse. Sålunda hava följande nationer i Europa helt eller till vissa delar av sina områden vunnit självständighet: Grekland (1830 och 1913), Belgien (1814 och 1830), Rumänien (1856 och 1878), Serbien (1856, 1878 och 1913), Montenegro (1878 och 1913), Ungern (1867), Bulgarien (1878, 1908 och 1913), Norge (1814 och 1904) och Albanien (1913).

Enahanda företeelser äro de fredsstiftande tilldragelserna: Italiens enhet (1861, 1866 och 1871) samt Tysklands enhet (1864, 1866 och 1871). Att Tyskland därvid i känslan av sin makt utvidgade sig för mycket efter vissa historiska gränslinjer, var ett beklagligt misstag. Nordsleswigs och Elsass-Lothringens annektering har efterlämnat slitningar, som världen

kunnat besparas, men att däri se en tillbakagång i utvecklingen är väl ett ytligt betraktelsesätt.

Så kom världskriget, ett nationalitetskrig i den förskräckligaste grad, en sammandrabbning emellan de europeiska stormakterna såsom en följd av deras rivalitet och hopande av krigsmakter för dess utövande. Under intrycket av krigets barbari och dess ekonomiska efterspel se vi ännu icke klart, vilka möjligheter till pånyttfödelse, som skapats genom detsamma. Lenin lär en gång yttrat om sammanstörtandet i Ryssland efter kriget och de båda revolutionerna, att man befann sig på »den blåsiga bron», som ledde till det nya riket. Europa befinner sig nu, på en sådan blåsigt bro, men man behöver icke förtvivla, att den ej redan har landfäste till något nytt och överkomligt.

*Världskrigets
vinningar.*

Vilka väldiga omstörtningar har kriget icke medfört just till förhindrande av nya nationalitetskrig. De tre dynastierna Habsburg, Hohenzollern och Romanow med sina mäktiga krigstraditioner, närda av folkhatet, hava skattat åt förgängelsen. Ett band av befriade nationaliteter har lagts från norr till söder genom uppståndelsen av Finland, Estland, Lettland, Litauen, Polen, Tjecko-Slovakien samt Jugoslavien såsom självständiga stater. Lägges härtill, att de blödande såren Sönderjylland samt Elsass-Lothringen genom krigets skickelser bragts till läkning och att Island godvilligt nått självstyrelse, kan sägas att nationalitetsfrågan i grova drag blivit för första gången löst inom Europa. Det återstår nu endast utjämningar av de skrovliga gränserna, samt att genomföra beskydd genom internationell överenskommelse för nationella minoriteter, som av olika anledningar ej kunna rimligen lösslitas från den stat de tillhöra.

Bildandet av nationernas förbund, också en frukt av kriget, har säkerligen en större betydelse än dess vedersakare vilja medgiva. Det omfattar praktiskt taget alla världens stater utom Nord-Amerika, Tyskland och Ryssland. Det är endast en tidsfråga, när även dessa stater bliva anslutna, och i dessa dagar kunna tecken i mångt och mycket skönjas, som bebåda att denna anslutning är i antågande. Genom denna sammanslutning trots dess brister, vilka äro naturliga i begynnelsen, har i alla fall ett samförstånd åvägabragts i syfte att undanröja vidare möjligheter till nationalkrig. I denna sammanslutning få också för första gången på senare tiden de små nationerna tillfälle att spela med i utrikespolitiken. Deras stora antal kommer att göra även dem till en makt, i den mån deras gemensamma intressen för freden sammansvetsa dem.

Härtill kommer, att bränt barn ju skyr elden, och det skall verkligen vilja mycket till, innan folken tillåta, att man åter kastar dem ut i dylika äventyr. Åtminstone bör den nu levande generationen vara tämligen brandförsäkrad.

Slutligen hava svenskarna en särskild anledning att draga slutsatser.

När kriget slog ut i låga, darrade världen av bävan och även i vårt lilla hörn trodde många, att undergången stod för dörren. Och dock inträffade ingenting av vad man fruktade. Faran att möjligen indragas i kriget visade sig komma endast från oss själva och icke från krigsskådeplatserna. När Sverige kunnat genomgå en sådan världskatastrof utan att indragas i kriget, ligger väl däri ett nytt bevis för att Sveriges geografiska läge och politiska förhållanden med den största grad av sannolikhet utesluta dess indragande i nationalitetskrig även under en världssituation av den mest vanskliga beskaffenhet.

Dessa omständigheter sammanlagt göra anspråk på ett erkännande, att situationen nu för vårt land är ännu mer betryggande än före kriget, såvitt rör faran för indragning i nationalitetskrig. Ett erkännande därav ligger i det allmänna medgivandet, att våra rustningar kunna nedbringas till mindre omfattning än som ansågs nödigt 1914. En stark här vill man dock fortfarande hava, därför att faror fortfarande skulle hota, som världskriget icke undanröjt. De specificeras icke, utan man nöjer sig som sagt med förmodanden. En undersökning bör därför vara på sin plats, vilka bestående faror fortfarande påkalla Sveriges utrustning med en härordning.

Den mest fruktade i vårt land enligt tradition har varit »arvfienden». Den ryska farans spöke har frammanats vid alla senaste tiders svenska härordningsförslag. I den nu framlagda propositionen omnämnes den visserligen icke uttryckligen, men man kan läsa mellan raderna, att den finns där ändå. Under enskilda samtal med farornas målsmän och förespråkare får man också veta, att den ryska faran fortfarande måste anses vara den mest hotande.

Vid beredelserna till 1914 års härordning utgjorde den ryska faran själva drivkraften till bemödandena. Man åberopade sakens natur, ryska befästningsarbeten i Finland samt den påbörjade ryska statsbanan till en isfri hamn vid Ishavet nära norska gränsen samt icke minst de »ryska sågfilarnas» gästbesök i vårt land. Uti en framställning samma år i riksdagen om ett framträdande i den svenska utrikespolitiken för fredsfrågans lösning i stället för ett uppgående i rustningar anfördes av undertecknad mot dessa föreställningar följande:

»Segrarna vid Leipzig 1813 tänkte i första hand på sig själva. Sådana nationer, som de segrande stormakterna hade före eller under de napoleoniska fälttågen betvingat, undantogs från befrielseverket. Dessa nationer voro främst Polen och Finland. De erhöilo emellertid, Finland år 1809 och Polen till den del, som tillföll Ryssland år 1814, en viss självstyrelse inom ryska rikets ram. Efter det polackerna två gånger (1830 och 1863) gjort uppror, krossades de emellertid fullständigt av den ryska övermakten. Med tiden begynte man även tycka, att den finska friheten var oläglig för det ryska riket. Dessa tankar började särskilt födas, sedan tyska riket samlat sig och blivit en väldig makt. De bröto ut i handling från

» Den ryska faran.»

1890. Under det ryska betrycket i följd av kriget med Japan gjorde finarna år 1905 revolution genom storstrejk och återfingo ögonblickligen sina rättigheter. Men såsom var att vänta, gjorde ryska styrelsen, sedan den fått händerna fria, en motrevolution, som från 1908 pågår med åtskillig hänsynslöshet, småningom och envist, som är ryssarnas sed.

En av orsakerna är säkerligen den, att den ryska byråkratin har svårt att förlika sig med att ett land, som faller inom det ryska rikets ram, har en självständig författning och politiskt betraktar sig såsom en från Ryssland fristående nation. Man kan också lätt tänka sig, att denna byråkrati fruktar detta exempel av en särdeles demokratisk författning såsom en förebild för de stridande demokratiska strävandena inom ryska riket självt.

Den närmaste orsaken till de militära anordningarna i Finland är, att även ryssarna liksom svenskarna behärskas av en fix idé. Det ryska folket tror i många lager, att Sverige fortfarande är en stormakt, som ruvar på tillfälle att falla över Ryssland, varemot detta land bör vara på sin vakt. Den ryska styrelsen har naturligtvis inga farhågor i denna riktning, men den föreställer sig i stället, att om ett krig utbryter med Tyskland, kommer med sannolikhet Sverige och Tyskland att sluta ett förbund, vilket man för övrigt misstänker redan nu vara en verklighet — märkligt nog har man samma konfysa föreställning i politiska kretsar i Danmark om Sveriges anslutning till trippelalliansen. Tyskland och Sverige skulle då få en läglig angreppspunkt genom att söka kasta stridsmakter över till Finland och där kanske få en bundsförvant i ett upproriskt folk, vilket liksom polackerna skulle begagna varje tillfälle att få slita sig löst. Även allvarliga och rättänkande ryska män bruka därför gentemot förebråelsen över tilldragelserna i Finland svara ungefär så: Ni bör förstå, att icke kan man utsätta det stora ryska rikets hjärta, dess huvudstad för en så stor fara bara för tre miljoner människors skull.

Det är ur dessa synpunkter de militära dispositionerna i Finland få sin närmaste förklaring. De ryska truppförläggningarna, förnämligast anordnade efter Finska viken, de strategiska järnvägarna och även den flotta, som avses för Östersjön, hava en defensiv karaktär. Russifieringsarbetet torde också till någon del ha sin grund i farhågan för Finlands lösryckande vid ett eventuellt krig mellan europeiska stormakter, vilket deras regeringar frukta, men ingen önskar sig och som därför mänskligt att döma med övervägande sannolikhet aldrig kommer. Befogenheten till ett sådant lösryckande skulle nämligen vid ett fredsslut lättare kunna göras gällande, ifall Finland då hade kvar sin nuvarande självständighet.

Den ryska pressen och de ryska statsmännen ha också under senaste tiderna på många sätt uttalat sin förvåning över de svenska rustningsmännens skräckmålningar. Man förundrar sig likaledes på många håll inom Ryssland över den gamla, ständigt pånyttfödda föreställningen från svensk-norska sidan om Rysslands oavlåtliga traktande efter en isfri hamn i norska nordmarken. En bemärkt svensk har däremot nyligen till en rysk intervjuare uttalat, att han fann denna strävan alldeles riktig ur rysk synpunkt och om han vore ryss, skulle han göra sitt till för att söka förverkliga densamma, ett lysande bevis på, hur kär faran är för de svenska militärvännerna och hur ogärna man vill vara av med densamma såsom politiskt upplysningsmedel. Förhållandet är väl snarare, såsom ock ofta plägar från rysk sida framhållas, att den ryska exporten, som för övrigt väsentligast utgår från trakterna kring Moskva såsom

centrum, icke har något bruk av en sådan hamn, utan har, i den mån den går åt väster, vida gynnsammare utfartsvägar över Östersjöhamnar. Stationerandet av en krigsflotta däruppe att användas att gå löst på England eller Tyskland över det stora öppna havet anses av många ryssar åtminstone vara en omöjlighet, ja, galenskap, och det förefaller, som om sunda förnuftet vitsordade ett sådant omdöme.»

I det nuvarande tidsläget har, som sagt, situationen förbättrats ytterligare. Huset Romanow, dess enväldsmakt och militarism är utplånad. Den nuvarande ryska regeringen ater tog under kriget ett betydelsefullt steg i nationalitetsfrågan. Centralmakterna ivrade då för frigörelse för ententens undertryckta folk och de senare makterna för befrielse av centralmakternas undertryckta nationaliteter. Den första ryska rådskongressen däremot förkunnade i juni 1917 de ryska folkens rätt till fri självbestämelse, och den andra rådskongressen i oktober samma år bestyrkte ännu mera bestämt denna rätt. För fullgörande av dessa kongressers vilja beslöt folkkommisariernas råd att till grund för sina åtgöranden i frågan lägga följande principer:

1. »Frihet och suveränitet för Rysslands alla folk.
2. Rätt för Rysslands folk till fri självbestämelse ända till skilsmässa och bildandet av självständiga stater.
3. Upphävande av alla slags nationella och nationellt religiösa privilegier och inskränkningar.
4. Rätt till fullständigt fri utveckling för alla nationella minoriteter och etnografiska grupper, som befolka Rysslands område.»

Följden av denna anda i regeringssystemet har till stor del möjliggjort uppkomsten av de självständiga staterna Finland, Estland, Lettland och Litauen.

Utom tsarismen var, som bekant, kadetternas korta regim samt den socialistiska regeringen under Kerenski motståndare mot dessa frigörelser. Genom dem har i stort rests en mur av buffertstater mellan Sverige och det ryska riket, vilket senare numera ej heller har någon landgräns till Sverige.

Allt detta är väl företeelser, som borde ingiva en känsla av ökad trygghet. För övrigt lika litet som förut kan Ryssland för närvarande längre göra vad det vill, utan är liksom andra länder av många band bundet vid en världspolitik, som i nationalitetsfrågan blivit inriktad mot solidaritet och fredliga uppgörelser.

Den armé, som ryska riket ännu upprätthåller, är förklarlig ur detta rikes utsatta läge under världskriget och nödvändigheten att värna den nya regimens grundvalar emot de arméer, som inom landet med utländsk hjälp riktades emot detta styrelsesätt för att återinföra ett annat eller just ett sådant styrelsesätt, som kunnat i olyckligaste fall innebära en större krigsfara för Europa om än icke för Sverige.

I detta sammanhang bör icke heller saknas en erinran, att Sovjets prin-

epiella uppgift var att söka göra en insats för klasskampens avskaffande och de ryska medborgarnas likställighet. Detta är ju i och för sig ingenting annat än ett famlande försök till förverkligande av västerlandets högsta idé, uttryckt i dess antagna grundlag nya testamentet. Nationernas och således även svensk självbestänningsrätt är byggd på en ideell uppfattning av vad verklig rättvisa kräver. Just i sådana frågor bör det vara lätt att komma i samförstånd med den nuvarande ryska regimen.

Ett annat spørsmål kan vara, huruvida denna ryska styrelse kommer att efterträdas av någon annan med nationalistiska benägenheter. Den övervägande majoriteten av Rysslands folk består av bönder, och det är icke osannolikt, att med tiden makten glider över till dem. En utveckling i sådan riktning lär i det fördolda redan äga rum, såsom jag erfarit av representanter för det nu rådande styrelsesättet. Den ryska bonden säges visserligen till sin natur vara fredligt stämd och motståndare till krig. Regeringsmakten kommer dock icke att utövas av de menige, utan i detta fall som eljest av deras byråkrati och inom denna ytterst av några få personer. Det är från styrelserna ofreden i världen organiseras, det är därifrån de nationalistiska upphetsningarna spridas genom den av byråkratins tänkesätt behärskade pressen. Emellertid kan en regering endast till en viss grad leda opinionen och i varje fall räknar väl ingen med, att en svensk härordning är nödvändig för att avvärja ett angreppskrig från en rysk bonderegering.

Även de nuvarande regeringskretsarna i Moskwa sägas numera vara något tillknäppta, när frågan om de baltiska randstaterna väckes på tal. Man antyder, att möjligheter till utfartsvägar för Rysslands fredliga samfärdsel enligt avtal kan bliva en aktuell fråga. Icke heller uti detta problem gömmer sig någon fara för ett nationalkrig mellan Ryssland och Sverige.

Det finns sålunda ingen rimlig anledning, att Sverige ruinerar sin ekonomi och sin andliga utveckling med en tyngande vapenskrud, som skall fortfarande bäras årtal utan ända för att alltjämt möta »den ryska faran». Det måste finnas gränser för allt. Även den man (Sven Hedin), som under de första krigsåren mest verkade för att hos svenskarna injaga skräck för den ryska faran, har numera, visserligen till sorg och saknad för våra militärvänner, förklarat, att den nya tiden enligt hans uppfattning avskaffat densamma.

När allt kommer omkring är det kanske icke så mycket den ryska faran i gammal bemärkelse, som numera väcker bekymmer, utan fruktan för bolsjevismens inrikespolitiska principer. Därmed hava vi förflyttats från nationalkrigen till inbördeskrigens valplats. Denna krigsfara behandlas nedan i ett särskilt kapitel.

Uppriktigt sagt kan någon nationell konflikt för Sverige knappast tänkas kunna uppstå annat än med Finland, som är det enda land, med vilket

vi i avsevärd mån hava någon nationell sammanblandning. I nordligaste Sverige bor nämligen en finsktalande befolkning på cirka 30,000 personer och i Finland en svensktalande befolkning på omkring 400,000 personer. En diplomatisk sammanstötning har redan ägt rum i Ålandsfrågan. Då denna lösning skedde mot befolkningens vilja och således, såsom det synes, i strid mot nationalitetsprincipen lär den endast kunna bliva provisorisk. Den kommer förmodligen upp igen någon gång och de senaste erfarenheterna om de ekonomiska bördor, som hota ålandsbefolkningen, hava redan börjat sitt upplösningsarbete på folkförbundets ifrågavarande avgörande.

Frågorna om den svenska befolkningen på finska fastlandet och den finska befolkningen inom Sverige hava ännu icke utlöst några avsevärda konflikter mellan de båda landen. I båda fallen borde det vara ostridigt, att här föreligga sådana geografiska förhållanden, att några gränsregleringar icke kunna ifrågakomma, och opinionsyttringar därom från de olika folkslagen hava icke heller ifrågkommit.

I båda landen måste således fortfarande förekomma nationella minoriteter, till ojämförligt största utsträckning i Finland. Dessa minoriteter böra dock enligt nationalitetsprincipen tillförsäkras internationellt skydd, i den mån sådant påkallas i följd av någon majoritetsbefolkningens underlåtenhet att frivilligt visa skäligen tillmötesgående. Ett ingripande blir en folkförbundets angelägenhet. Ett och annat missljud har redan förnummits. Sålunda har genom enskild finsk agitation och en gång, om man får tro pressen, även av en finsk utrikesminister gjorts gällande, att ett från svenskt sida obekant förtryck skulle utövats mot den finska befolkningen i Norrbotten, och att en aktion från finsk sida borde inledas däremot med krav till och med på denna landsändas eventuella inkorporering med Finland. Ett dylikt krav är uppenbarligen på grund av förhållandena lika orimligt som de av svenskar befolkade finska kustremsoarnas inkorporering med Sverige. Förmodligen var detta lilla finska anlopp på sin tid föranlett av ovilja över det svenska understödet åt ålänningarnas separationsplaner.

Beträffande den svenska minoritetens ställning i Finland har däremot inom Finland sedan länge pågått tvedräkt. Minoritetens beskyddande anses av denna fortfarande icke vara vederbörligt tillgodosedd i finska grundlagen eller i landets övriga författningar. Det påstås till och med, att den finska lagen, *lex Kallio* — benämnd så efter namnet på den finske utrikesminister, som tog initiativet till den, och dess expropriationsrätt för jordbruks- och bostadsändamål — varit företrädesvis föranledd av önskingar att kunna kolonisera svenska bygder med finsk befolkning och därför också mött enhälligt motstånd från de svenska representanterna inom finska riksdagen. I fall det skulle ligga någon grund i detta inom Sverige spridda rykte och lagens tillämpning bekräftade det, är man inne på en mycket farlig väg. Varje sådan ansats från den finska nationaliteten för utrotande av den svenska måste i den senares moderland väcka synner-

lig misstämning. Det skulle rent av kunna framkalla en svensk folkstämning för att med vapenväld skydda den svenska befolkningen mot en sådan politik.

Man måste emellertid antaga, att dylika sammanstötningar skola vara uteslutna av klokhetskäl och framför allt de vänskapsband, som måste förena de båda landen. Det finska folkets frigörelse har varit en hjärtesak för det svenska folket. Vid de olika tillfällena, då det hotades av tsarismen, hava vi på olika sätt uttalat vår sympati för dess frihetskamp och vår förtrytelse över förtrycket. Sverige var jämte Frankrike det första land, som erkände Finlands oberoende de jure. De missljud, som förekommit, hava drunknat i de omfattande försäkringarna från ömse sidor, att de båda folken måste leva i fred med varandra och alltmer vidga sina ekonomiska och andliga förbindelser. En svensk utrikesminister förordade nyligen till och med ett försvarsförbund mellan de båda länderna, en förhastad tanke, som ej kunde slå rot i de fredstankar, som utgöra grundvalen för samförståndet.

De båda länderna äro tillika medlemmar i folkens förbund, vilket äger att ingripa för utjämmandet av meningsskiljaktigheter och särskilt har till uppgift att skydda nationella minoriteter. Det föreligger sålunda inget förnuftigt skäl att upprätta en svensk härordning av hänsyn till sådana konflikter, vilka därigenom endast skulle frammanas och skärpas. Någon antydning härom återfinnes icke heller i försvarsrevisionens betänkande eller i regeringens proposition.

I dessa tider av letande efter faror är det bäst att uttömma dem, så att ej en vacker dag den ena nykomlingen efter den andra oförberett presenteras svenska folket till förmån för en militärordning. *Andra orann-
länder.*

Man kan således kanske vänta sig att plötsligt igen bliva ställd inför en förment *tysk fara*. Det omtalas till överflöd, att tyska folket blott väntar på att få utöva hämnd för sina nederlag och återtaga vad det förlorat i besittningar. En sådan besittning är även det numera danska Nordsleswig. Ännu kort före världskriget fördes, förunderligt att säga, inom den svenska riksdagen talet om, att Danmark var hotat av krigsfara från Tysklands sida. Man kunde befara tyska planer på ytterligare annexioner av danskt område. Därför borde vi i vår skandinaviska utrikespolitik lämna Danmark åt sitt sorgliga öde och samråda endast om ett närmande mellan de norska och svenska folken. Både en försvarsallians och ett fredsförbund med Danmark vore uteslutna av hänsyn till »farorna».

Nu skulle man således, menar kanske mängden, kunna befara någon gång ett tyskt revanschkrig för återtagande av Sönderjylland allraminst. Denna påfrestning blev kanske för stark denna gång och måste föranleda ett svenskt ingripande med vapenmakt till skydd för Skandinavien. Uti sitt bankettal om ett försvarsförbund med Finland varslade nästan den svenske utrikesministern (Hederstierna) härom genom följande uttalande:

»Det svenska folket har icke på sextio år gjort sig skyldigt till en sådan nesa som under år 1860—1864 års krig. Då hade vi i årtal lovat Danmark, att om faran kom, så skulle vi hjälpa. Jag är livligt övertygad om, att från ledande svenskt håll sådana utfästelser gjorts, som kommit de ledande statsmännen att tro att Sverige skulle hjälpa. Detta hindrade icke, att Sverige icke lämnade någon hjälp. Följden av att Sverige då svek sin förpliktelse var att skandinavismen gick i kras. Jag vill icke göra något, som kan komma den historien att upprepas.»

Att inom Tyskland även i regeringskretsar för närvarande råder en stark misstämning över att Nordsleswig blivit tyskarna fränhänt synes framgå därav, att även på tyska språket avfattade tidningar, som förfäktat den danska befolkningens krav i de till Danmark ej avträdde delarna av Sleswig, blivit förbjudna att vidare utkomma. Ett återkallande av detta förbud lärer ej heller kunnat utverkas.

Inom Danmark hava dessa våldshandlingar också framkallat förbittring på många håll, och blickar riktas även nu till Sverige med en vädjan om medverkan till en rättelse.

Det förefaller som om förenämnda tyska ingripande innebure en uppenbar kränkning av den danska minoritetens rätt. Det är folkförbundets sak att här träda emellan och en ytterligare anledning framstår således för Sverige att medverka till Tysklands anslutning till förbundet. En separat svensk diplomatisk vädjan till Tyskland synes också böra av den svenska regeringen övervägas. Att däremot av hänsyn till befarade framtida förvecklingar mellan Tyskland och Skandinavien upprätthålla ett svenskt härväsande skall väl knappast av någon ifrågasättas.

Man kanske får vara beredd på att till och med *en norsk-dansk fara* en vacker dag uppenbarar sig. Under världskriget hölls nämligen en omfattande och dyrbar svensk neutralitetsvakt mångenstädes efter norska gränsen. Bemödanden att avstyra detta slöseri lämnades åtminstone länge utan beaktande. Om neutralitetsvakten var riktad mot norrmännen eller mot engelska landstigningar vid norska kusten såsom förberedelser för ett inbrott över svenska gränsen eller mot bådadera må lämnas osagt. Mången fick en förnimmelse, att denna neutralitetsvakt utgjorde ett vederlag för svensk militarisms grusade förhoppningar om ett fälttåg mot Norge 1905.

Ännu har dock ingen farhåga försports för att Norge skulle vilja återerövra Jämtland och Bohuslän eller Danmark Skåne, Halland och Blekinge. Men man kan dock aldrig vara säker, när det gäller vakthållning om vår armé och dess ärofulla traditioner. Ännu så sent som i början av 1908 firades i Stockholm minnet av Roskildefreden (1658), slutstenen på den svenska segern över danskarna, såsom en nationalfest. Det gick så långt, att försök gjordes till tvångsanslutning även av svenska riksdagens då församlade medlemmar.¹

Några *polska krig* förväntas av oss förmodligen icke heller. I våra

¹ Se Drömmar och stridslinjer av C. Lindhagen. band III. sid. 103 o. f.

återstående grannländer vid Östersjön, *Estland, Lettland och Litauen*, har Sverige endast goda grannar och uppriktiga vänner. På denna kant lurar någon krigsfara endast i en ifrågasatt förpliktelse att med vapenhjälp försvara dem mot anfall från öster eller söder. Denna fråga hör hemma till Sveriges ställning i folkförbundet, varom nedan ordas. Genom en aktion i folkförbundet för dess omvandling och för beskydd särskilt av nationaliteter i förening med ett föredöme genom initiativ till avrustning av ofredens verktyg kunna vi bäst gagna de små baltiska staterna. Den aktuella frågan för dagen är svensk diplomatisk aktion för att skydda Litauen mot de olösta polska anloppen och dess företrädesrätt i Memel såsom utfartsort och till de kringliggande litauiska områdena.

Då försvarspropositionen fruktar faror, vilka som helst utan att närmare angiva dem, kan möjligen däri inbegripas faran av Asiens uppvaknande, tidens största politiska morgonrodnad, samt särskilt faran av ett världskrig mellan den gula och vita rasen. Om nationalitetsfrågorna kunna sägas vara till sina grundvalar lösta i Europa, är detta icke förhållandet i Asien och Nordafrika.¹

»Den gula faran» m. m. eller Asiens uppvaknande.

Vid fredsuppgörelsen efter världskriget fordrade de japanska ombuden, att rasernas likställighet skulle erkännas och inskrivas i akten för nationernas förbund. På detta svarade Europa avvisande. I detta nej ligger en halv krigsförklaring eller åtminstone ett frö till de svåraste förvecklingar. I Sydafrikas förenta stater är det, för att taga ett annat exempel, förbjudet för österlänningar, indier, japaner och kineser, att köpa jord. I staten Transvaal är det ej tillåtet att ingå äktenskap mellan vita och färgade. I åtskilliga stater få asiaterna ej driva handel och industri och i andra är det faktiskt omöjliggjort för dem. På hotell, teatrar, restauranger, spårvagnar, automobiler och annat är det ett vanligt anslag: »endast för européer (european only)». Detta endast för européer är en krigsförklaring. Österns länder såsom Japan, Kina och Indien äro till stora delar överbefolkade. I det egentliga Japan bo 56,000,000 människor på ett område av 420,000 kvadratkilometer och med en folkökning av 800,000 människor om året. Österns problem är framförallt en jordfråga, en kolonisationsfråga. Det stora kolonisationslandet Sibirien, som japanerna kalla för sitt förlorade Elsass-Lothringen, är inpå den gula rasens egna gränser stängt av européerna. Stilla havets kuster, inberäknat Australien och öarna, äro också besatta av européerna, som förbjuda asiaterna tillträde med undantag ännu tillsvidare för Sydamerika. En tredje möjlighet för dessa överbefolkade länder är en oavslutad utvidgning av in-

¹ Närmare utveckling av ämnet återfinnes i motionerna i första kammaren: år 1919 nr 115 om framhållande vid förestående fredsuppgörelse av vissa önskemål angående Asien och Afrika såsom förutsättning för en varaktig fred och ett bestående staternas förbund; och år 1922 nr 88 om utrikespolitiska förhandlingar rörande förhållandet mellan den vita och de färgade, särskilt den gula rasen m. m.

dustri för konkurrens på européernas marknader. Denna utväg är vanskelig och kan ej drivas mer än till en viss gräns. Sedan återstår, såsom de själva säga, endast en fjärde utväg — kriget. På grund utav de skilda rasernas olika levnadsbehov blir detta kanske på samma gång en sammandrabbning mellan två arbetarklasser.

Det kan vara förtjänt att erinra om denna verkliga krigsfara, då man i Europa av trångsyn icke ser den. Den ligger emellertid vitt ut i framtiden och innebär i varje fall knappast något hot för Sverige. Det är återigen en fråga om sammanstötning mellan stormakter och denna gång på krigsskådeplatser, vitt avlägsna från vårt land. Ett undvikande av en sådan katastrof förutsätter icke minst båda världsdelarnas avväpning. Någon anledning för vårt land att halla en härordning för deltagande i en sådan världsstrid på den ena eller andra sidan förefinnes verkligen icke och det har heller icke ännu blivit ifrågasatt.

I detta sammanhang bör erinras för dem, som ängsla sig över farorna, att bakom den ryska faran ruvar närmare besett kanske en annan fara. Det redogjordes nyligen i tidningarna för de intryck en resenär, en ny Marco Polo, erhållit från fleråriga irrfärder i Centralasien. Han berättade, att bland nomadfolken därstädes levde kvar en längtan och förhoppning att en gång kunna återupprätta nomadernas gamla världsrike, som på sin tid omfattade hela Asien och Europa intill Donau samt efter en trehundraårig tillvaro bröts först genom sjöslaget vid Lepanto år 1571. Bör icke även denna upplysning med bävan gripa det lättskrämde svenska släktet?

Inbördeskrigen och klasshatet.

Återblick. I den förestående framställningen har avsetts att visa, hurusom nationalkrigen i Europa måste anses stadda i utdöende och att i varje händelse inga rimliga skäl föreligga för Sverige att av fruktan för sitt indragande i sådana krig fortfarande lägga sig till med en härordning. Då oron, om än med någon spirande tvekan, dock vidhålles i stora kretsar, kan detta kanske bland annat bero därpå, att något nytt tillstött.

Det har sagts, att en regering i flydda tider för att avvända ett inre missnöje ofta behövt ett utrikeskrig och då även tillgripit ett sådant. I den mån förevändningar därför tryta, såsom nu är fallet, blir det svårare att samla en hel nation för ett nationalkrig. Det inre missnöjet får därför nu bland annat av denna anledning lättare att slå rot och skjuta växt. De »två nationerna» inom varje nation börja rusta sig för en kraftmätning om sina stridiga intressen. I den mån denna situation tillspetsas uppstår benägenhet att enligt urminnes förebilder se sig om efter vapen såsom det yttersta medlet, liksom nationerna gjort i sina mellanhavanden. Med andra ord *inbördeskriget* reser huvudet och låter tala om sig.

Detta är dock icke någon ny företeelse. Tronpretendenter, feodaltherrar, rivaliserande släkter, bekännare av olika religiösa läror hava tävlat om herraväldet genom inbördes vapenstrider. Vid sidan om dessa inbördeskrig har tidigt även utpräglat sociala krig förekommit, särskilt i form av bondeuppror emot konungamakt eller feodalvälde. Genom industrialismens inbrott har karaktärerna av dessa sammanstötningar förändrats. Herremakten, som inspirerat nationalkrigen och även äldre tiders inbördeskrig, båda emot likar, har numera sammansvetsats mer eller mindre till ett emot den av industrialismen skapade och nedtryckta arbetarklassen. Säsom den enklaste utvägen för uppgörelse är även här anbefallt ett avgörande genom vapen. Initiativet till detta program har tagits av åtskilliga arbetarklassens ledare, vilka trots och lätt kunnat övertyga sin klientel, att ingen annan utväg stod till buds för att bryta det härskande klassväldet.

Av fruktan för förödelserna och även i följd av den med bildningens utbredning i någon mån stigande civilisationen har emellertid en ny utväg försökts genom en för ändamålet genom allmän rösträtt utvecklad *parlamentarism*. I den mån arbetarklassen, förstärkt mer eller mindre av den fattigare bondeklassen, på denna väg tillkämpat sig inflytande och i senare tider till och med regeringsansvar, hava de bebådade vapenskiiftena sjunkit undan.

Världskriget kom nu oväntat och väckte med sitt barbari liv i inbördeskrigets instinkter. Ryssland gick i spetsen från ord till handling. På grund av det stora krigets virvarr, frånvaron av en organiserad överklass, saknaden av ett parlament, hatet mot tsarismens förtryck och krig samt annan gynnsam jordmån togs där språnget omedelbart genom inbördeskrig från monarkisk despotism till sovjetrepubliken. Dennas tillkomst har sedan inom de flesta länder uppammat partibildningar på grundval av dess teorier och metoder.

Det är uppenbart och bekant, att inom dessa senare länder den uppkomna bolsjevikfaran ingjutit den största farhågan hos de ledande klasserna och väsentligen undanträngt odlandet av de gamla förberedelserna till nationalkrig av fruktan för inre sammanstötningar. Man har även på den sidan börjat instinktivt eller medvetet att se sig om efter vapenhjälp i nödens stund, och helt naturligt söker man då sin tillflykt till de låt vara ovissa möjligheter, som erbjudas i den bestående härordningen. En sådan sinnesstämning utmynnar även i en del sociala medgivanden, som förut varit otänkbara. Alla människor såväl som institutioner följa i nedgångens tid Ane den gamles exempel och offra det ena stycket efter det andra av sin egen livsfrukt för att själv få leva. Ett sådant offer var hos oss till stor del uppgivandet under panikstämning av grundvalarna för den gamla första kammarens bildande. Å andra sidan har perspektivet av inbördeskrig och de ledande sovjetmän-

*Bolsjevik-
fruktan.*

nens principer och diktatur såsom oefftergivlig förebild för arbetareklassen i alla länder inkastat en mängd betänkligheter inom arbetarklassen samt vållat en växande splittring, som allraminst främjat framförandet av inbördeskriget såsom ett arbetarklassens gemensamma program.

Även bakom den svenska regeringens härordning ligger säkerligen i viss mån ett inslag av denna tidsströmning. Officiellt uttalas det icke. Statsministern utpekar i sitt principbetänkande icke någon särskild stat såsom vårt lands tänkta ovän. Åtskilligt kan dock utläsas ur följande allmänt hållna uttalande i hans principanförande:

»Allt är flytande och i det utrikespolitiska kaos, som kriget och freden skapat, är det omöjligt att skönja, huruvida den stabilisering, som förr eller senare måste nås, skall komma på fredlig väg eller först efter ytterligare, mer eller mindre omfattande förvecklingar. Omöjligt är även att förutse, vilka makter, som under en dylik stabiliseringsperiod kunna komma att trängas i bakgrunden, och vilka andra, som i följd härav skola framträda såsom huvudmakter med en tilläventyrs föga begränsad handlingsfrihet. Skulle bland dessa senare befinna sig en stat, som är väsentligt starkare än vårt land och vars själviska intressen i en viss situation kunna tänkas äventyra vår fred, vore det för oss ödesdigert att hava slagit oss till ro vid att en dylik stat i närvarande ögonblick möjligen ägde varken vilja eller förmåga att hota vårt oberoende.»

Man måste tro, att någon konkret bakgrund har väl i ett så viktigt ögonblick en ledande statsman åtminstone i sitt inre medvetande. Det förefaller därför mången, som om nämnda uttalande icke kan avse någon annan tänkt fiende än den gamla arvfjenden, det stora landet på andra sidan Östersjön eller med andra ord Ryssland. Det gäller rimligtvis icke längre någon fruktan för att en rysk regering med stöd av sin armé skall i ett nationalkrig krossa och underlägga sig den svenska jorden för att utvidga Ryssland. Närmast ligger till hands och är ganska mänskligt, att man fruktar ett väpnat ingrepp för att hjälpa anhängare inom vårt eget land att påtvinga det sovjetrepublikens grundsatser och styrelsesätt, som man icke gillar. Därmed är emellertid det gamla nationalförsvaret övergivet och målet för en armé lika mycket deltagandet i ett inbördeskrig med eller utan direkt inblandning utifrån.

Det är visst, att funnes ej denna förevändning, skulle i alla fall kravet på en härordning vara lika starkt och oböjligt. Men nu har man i fruktan för den ryska »rödgardisten» funnit en aktualitet att hålla sig till för tillfället. Den som lever med bland de bekymrade, hör ofta denna uppfattning oförbehållsamt uttalas.

*Klassernas
beväpning.*

Stridiga känslor och mycken oklarhet vilar sålunda nu över grunderna till de fortsatta rustningssträvandena i världen. Gamla föreställningar sammansmälta med nya farhågor. En våg av samstämmighet synes dock bölja genom de särskilda staternas inre liv. Denna samstämmighet består i en vaknande klarhet, att de olika klasserna och de partier, som för de-

ras räkning skola erövra makten, måste, när denna väl uppnåtts, befästa densamma; och något annat värn för en vunnen maktställning än militärväsendet har man ännu icke upptäckt. Att gripa till ett tillhygge är den gamle Adams enkla statskonst i alla tider. Rättens manlighet är en karaktärsfråga samt följaktligen en sen och dröjande företeelse i historien.

De s. k. borgarpartierna och särskilt den strömning inom dem, som kallas fascismen — den senare dock av mycket olika kynne — organisera här och var privata härordningar för att vara till hands. Kommunisterna kräva arbetarnas beväpning och även böndernas, i den mån de ansluta sig. Inom andra läger hoppas man å ömse sidor kunna begagna den officiella härordningen för sina syften. Med detta sammanhänger, att reaktionärer och revolutionärer, under krisären förvånat sig över den andra sidans revolutioner eller kontrarevolutioner, ehuru man å ömse sidor gjort sitt bästa i att framkalla dem. Vi äro med andra ord på olika håll beredda att med vilket våld som helst störta en härskande författning, vilken icke tilltalar oss. Väl vid makten stämpla vi åter anloppen mot vår författning såsom »landsförräderi», vilket belägges med högsta straff, helst döden, då man vågar det.

En avspegling av denna farsot i tiden skönjes även i vårt land. Den antimilitarism, som odlades av gamla lantmannapartiet och sedan av socialdemokratien i sund känsla säkerligen av militärväsendets obehövlighet för vårt land, är icke på modet längre. Allraminst sedan inbördeskrigets skugga börjat avlösa nationalkrigets spöke. Konservativa, som i militärväsendet se ett ideal nästan framför andra, behöva nu armén icke minst för att upprätthålla ordning i landet, i synnerhet mot proletära rörelser. En överste i armén uttalade detta nyligen med erkännansvärd uppriktighet. Tusenden tänka som han. De nuvarande bondeorganisationerna, liksom tidigare nya lantmannapartiet, hava följt med sin tid med betonande dock, att härväsendet fortfarande är av största betydelse som värn mot nationalkrig. Liberalerna hava alltid haft en viss klockarkärlek till det militära, och denna benägenhet har ingalunda avtagit.

Socialdemokratien har på senare tider ansett sig nödgad att också bidra till hållandet av en svensk härsmakt. Detta var huvudsakliga orsaken till den vänstersocialistiska utbrytningen år 1917 ur partiet. Vid den kongress, som föregick tilldragelsen, framhölls, att en här behövdes bland annat för att försvara en socialdemokratisk stat. Enahanda uppfattning betonades vid socialdemokratiska ungdomsförbundets kongress hösten 1922. Till denna hade i en motion från Borlängekretsen yrkats, att förbundet skulle verka för fullständig avrustning och för detta hade såsom motiv anförts, att militarismen vore till arbetarklassens fördärv — varför icke till alla människors fördärv? Vid avgörandet segrade emellertid en motion från Gävleborgs distrikt, som räknade med militären såsom en naturlig sak och ansåg förbundets uppgift vara allenast att agitera inom densamma. I debatten betonades av förbundets ordförande, att det gällde,

att ungdomen tog med sig i kasernen de socialistiska idealen. I den mån detta kunde ske »blir försvaret icke en fara utan ett värn för demokratin och den framträngande socialismen». Talaren framhöll upprepade gånger, att i denna fråga »må icke känslöstämningar eller blöt och formlös pacifism bestämma vår uppfattning». Borlängemotionen var allenast »ett återupplivande av den gamla ytliga antimilitarismen, som med så avskräckande verkningar odlades inom det gamla socialdemokratiska ungdomsförbundet».

Även det senare har emellertid nu bättrat sig. Den vänstersocialistiska organisationen med ungdomsförbund uppgick nämligen snart nog i kommunismen, vilken icke heller hade någonting emot ett militärväsende såsom sådant. Huvudsaken var även där att agitera inom detsamma. Denna ståndpunkt har numera så tillvida modifierats, att man i stället för agitation inom det nuvarande militärväsendet önskar detsammans avskaffande och ersättande med en arbetare- och bondebeväpning. Och dock varnade Lenin åtminstone i början av sovjets tillkomst sina anhängare i västern att blint följa de ryska förebilderna, även där de icke passade.

Socialdemokratien och högern, som båda anse sig kunna lita på det nuvarande härväsendet, skilja sig dock i två väsentliga avseenden. För de konservativa är det en livssak att behålla den gamla officerskåren, rekryterad ur deras egna led, såsom ledare av militären. Socialdemokraterna åter önska en obehindrad rätt till befordran för menige man att uppstiga till officersplatserna eller med andra ord dessas rekrytering ur sina led. De förorda också en väsentlig minskning av militärväsendet, betona starkt avrustningen såsom målet samt medgiva, att den fullständiga avrustningen kan redan nu göras till föremål för praktisk politik.

Vi se således, hurusom klasserna äro tämligen eniga därom, att vapenväsendet är en samhällsinrättning, som måste även i vårt land finnas tillsvärdare. Alla anse sig behöva militären icke minst för att skydda sin makt och få tillfälle att för sin räkning kommendera densamma. Militarismen är en nödvändighet, den representerar ordningen och framför allt — tillfället att begagna den.

Detta system kan uppenbarligen icke bära goda frukter. Tvångsföreställningen om nödvändigheten av ett militärväsende för nationalförsvaret ljöt olja på elden och tände världskrigets brand. Självbevarelsedriften borde uppfordra folken att begagna det psykologiska ögonblicket efter kriget och avskudda sig arméernas förförelser till ofred. Annars befinna vi oss kanske en vacker dag återigen i samma läge som före kriget blott med den skillnaden, att nu gäller det en förtvivlad fejd både utåt och inåt.

Vapnens kultur-
gärning.

Man måste verkligen fråga sig, huru länge ett sådant styrelsesätt skall tillåtas av folkmeningen. Det är förklarligt, att Ryssland omedelbart efter kriget icke hade annan utväg för sina inbördes uppgörelser än vapen-

lyckan, ehuru det varit önskligast att även där blodsutgjutelserna kunnat undvikas. I västerlandet åter föreligger icke samma situation och allra minst i de små länderna, som icke varit med i kriget. De olika klasserna där äro tämligen jämnstarkt organiserade. Några skarpa klassgränser finnas icke heller, utan klasserna uppgå i varandra genom förmedling av stora obeslutsamma mellangrupper. Befolkningen är mera individualistiskt lagd på grund av högre formell bildning och således icke så lättledd och resignerad. Den utgöres till hälften och ännu mera av samhällslager, som icke leva på jordbruk. Ett inbördeskrig, som utsinnar för en lång tid all produktion, skulle antagligen i västern leda till ett armod och katastrofer av en vida större omfattning än i det stora jordbrukslandet i öster. På de ställen, där man i västern efter ryskt föredöme försökt lösa den sociala frågan genom inbördeskrig, har detta icke blott misslyckats, utan lett till en reaktion, som förhärjat i befolkningens sinnen den sädd av demokratiens bästa tankar, som under ett århundrade med åtskillig framgång ägt rum. En andlig ruin har gått hand i hand med den ekonomiska.

Folken gjorde väl i om de, luttrade av lidanden, brännmärkte vapnen såsom kulturbärare i stället för att hylla dem såsom uttryck för den största statskonsten. I alla tider har varnats för dem och redan för 2,600 år sedan gav den store tänkaren Laotse eftervärlden följande testament:

»Skulle någon önska komma i besittning av riket och tror sig kunna åstadkomma det genom eget görande, kommer han enligt min mening att misslyckas. Riket hör under den översinnliga världen och kan ej vinnas genom eget görande. Skulle någon genom eget görande vinna riket, kommer han att fördärva det. Om någon söker fasthålla det såsom rov, kommer han att förlora det.

De, som vilja bistå en regent, må ej söka vinna valde genom vapenmakt. Sådant får sin vedergällning. Törnen, tistlar växa ymnigt på arméers lägerplatser. Ut i stora härars fotspår följa hungersår beständigt.

Vapnen må vara aldrig så vackra, de äro dock olycksbådande ting, hatade, jag vågar säga det, av alla. Därför vägra de, som äga känning med det oförgängliga, att bruka dem.

Vapnen äro olycksbådande, de äro ej den vises verktyg. Endast i yttersta nödfall använder han dem. — — — Den som har sin glädje i att döda människor bör ej få ha något inflytande på riksstyrelsen.»

En blick ut över historiens vidder ådagalägger väl i alla fall, såsom en annan sagogestalt från östern, Mong Dsi, förmenade, att »om man ej har tilltro till det goda och visa, så är allt förgäves i staten». Så länge människorna äro beväpnade, förblir denna angelägenhet, såsom nu hos oss, deras största fråga och utplånar omtanken om det väsentliga. När människornas avvapning blivit en verklighet, kan äntligen förväntas tidsströmningar, som kunna göra oss fria. Sanningens makt kan omsider avlösa vapnens, folkstyrelsen uppstå i förnygrad gestalt, enhetsfronten bliva en möjlighet, och ett rätt styrande av staten skänka individen både bröd, frihet och självansvar i rikare mått än nu.

Bortom vap-
nen.

Neutralitetsförsvaret.

Tvångsföreställningar och verkligheten.

När vapnen såsom kulturbärare avslöjas och den svindel, som rustningarna innebära, blir avklädd såsom nu skett av en blodig erfarenhet, gäller det för militärintressena att söka ny boplatz för sina tvångsföreställningar. Det måste utfinnas någon annan chimär, som förbryllar folket och kväver vår eftertanke. En sådan uppfinning är »neutralitetsförsvaret».

Återigen således en cirkelgång, som bestickande leder sinnena tillbaka till den eviga faran och dess befintlighet även för vårt land. Låt vara, att inget krig hotar oss, en neutralitetskränkning ligger dock inom möjligheternas område, viskar den förföriska rösten. Alltså landet måste fortfarande undergräva sin välfärd av de svagaste anledningar och det måste hålla en här för att möta en fientlig invasion. Den ståndaktige tennsoldaten har kommit tillbaka till sin stöpslev, ur vilken en ny armé skall skapas fram till fröjd för den stora barnkammaren.

Landets neutralitet har sitt förnämsta och enda verkliga värn uti vårt geografiska läge och uti det omsider vunna världsmedvetandet om nationernas självbestämmanderätt. Man må icke försöka inbilla oss, att det var på grund av våra arméer, som exempelvis de skandinaviska länderna, Schweiz och Holland, förskonades från att indragas i kriget. Det berodde därpå att de sedan gammalt voro självständiga stater, som bestämde över sig själva och vilkas vilja i detta avseende respekterades. Den svenska härordningen utgjorde tvärtom, såsom nedan skall visas, den största faran för vårt indragande i kriget. Kränkningen av det utsatta Belgiens neutralitet av ett förment nödtvång har väl för alla tider slutgiltigt brännmärkt ett sådant förfarande.

En neutralitet har således icke något värde annat än därigenom att den är garanterad av tidsförhållandena och rättsuppfattningen. En förstärkning av densamma, i fall den anses behöfvig, måste också vara en fredlig utväg, bestående i en uppriktig utfästelse från alla andra makter, att de vilja respektera neutraliteten. En dylik försäkran ansåg man tidigare böra lämnas av stormakterna, från vilka ofreden plägade utgå. Numer har denna garanti fått ett dugligare verktyg i folkens förbund, som i det närmaste och snart nog helt och hållet utgör en sammanslutning mellan världens alla stater för fredens bevarande och således även för neutralitetens bevarande. Att dessutom underhålla en härspekt för att upprätthålla den innebär ju ett upphävande av neutraliteten, ett ovist underkännande av dess väsentliga grundval, ett nytt äventyr, som man aldrig vet var det skall stanna.

Mer följdriktig synes då den framförda meningen, att endast genom all neutralitets upphävande kan man komma fram till freden.¹ En sådan

¹ Exempelvis: Avhandlingen »Endast genom neutralitetens avskaffande kunna krig snabbt och för alltid förekommas» av Luigi Carnovale, Chicago 1922. Jämför motionen nr 146 i första kammaren 1924 om vissa ändringar i akten om nationernas förbund sid. 13—15.

tanke ligger nog bakom det i folkförbundet framkomna förslaget om en garantitraktat, vars bestämmelse om frivillig anslutning dock upphäver förslagets utgångspunkt. Man menar, att alla stater måste för fredens åstadkommande vara solidariska icke blott i ljuvt utan även i lett. Uppstår trots allt krig, måste var och en vara beredd att gå med i detsamma på den rätta sidan mot dem, som med orätt kränka freden. Drager sig någon tillbaka av bekvämlighet för att rädda eget skinn, har han av småaktig hänsyn brutit solidariteten och därmed äventyrat grundvalen för en allmän fredsorganisation.

Denna uppfattning förutsätter fortfarande ett ohjälpligt orostillstånd, upprätthållandet av arméer i alla länder och folkförbundets framträdande såsom en krigsorganisation, stödd på de enskilda medlemmarnas rustningar. Därmed äro vi tillbaka i det gamla tillståndet med dess hotande upplösning i katastrofer. Människornas avvärning och icke minst folkförbundets avrustning är väl den enda möjliga grundvalen för en världsorganisation av freden. Därmed överflyttas det tvätungade begreppet beväpnad neutralitet till historiens konto över olyckorna i världen.

Av det sagda framgår således, att ett förmenande, att endast genom en härordning hindras under ett stormaktskrig en neutralitetskränkning genom invasion av fientliga arméer, är ett fortsatt kretsande i tvångsföreningarnas cirkelgång. Det innebär ett förnekande av tidsförhållandena, av rättsutvecklingen, av förhoppningarna, av varje grundval för ett rättstillstånd.

För övrigt om mot rimlighet ett stormaktskrig skulle uppstå igen i vår närhet och då i strid mot senaste erfarenheter hota oss av uppgivet nödtvång med en invasion för genomtag mot orimliga strategiska färdvägar, skulle det då vara till gagn för landet att hava en armé och digna under bördan under oöverskådliga tider i avvaktan på en sådan eventualitet? Detta är ett lika viktigt som förbisett spörsmål. Låtom oss betrakta ett par förebilder:

En sådan kränkning av neutraliteten som invasion på grund av uppgivet nödtvång skedde under världskriget i Belgien, som på grund av sitt geografiska läge ofta fått vara krigsskådeplats för stormakter. Tyska regeringen och generalstaben sade till Belgien: släpp oss igenom, det gäller livet, vi måste om en månad vara i Paris, vi garantera edert oberoende och skola rikligen ersätta materiell skada. Nu var emellertid Belgien beväpnat och då måste det försvara sig med vapen. Följden blev, att landet krossades, dess städer och byar grusades, dess konstskatter gingo upp i lågor, dess unga män förblödde, den övriga befolkningen härjades av farsoter och hungersnöd. När vapnen sålunda få tala, falla alla föresatser till föga. Den tyska statskonsten sysslade därefter endast med det lämpligaste sättet för Belgiens annexion, ekonomiskt och helst även

Är en härordning önskelig mot neutralitetskränkning genom invasion för genomtag?

politiskt. Om Tyskland segrat i det stora kriget, hade Belgiens öde säkerligen blivit beseglat. Hade Belgien åter varit obebäpnat, skulle dess regering väl protesterat mot inkräkningen, men landet blivit räddat från förenämnda olyckor.

Nu invänder någon kanske, att Belgiens härväsende dock var till omistlig nytta, därför att genom det belgiska motståndet uppehölls den tyska invasionen i Frankrike och möjliggjordes, till bättnad för den övriga världen, dess nederlag. Detta är vanskligt att förutsäga och ingen kan bedöma räckvidden av det belgiska motståndet. Även om Paris utan det samma hade kunnat besättas, är det väl knappast sannolikt, att Frankrike, England och Nordamerika i förening skulle i denna förtvivlade kamp för tillvaron tappat taget av denna tillfällighet. Den slutliga segern hade kanske något fördröjts, men ingalunda uteblivit. Denna speciella fråga har emellertid föga att skaffa med det nu behandlade problemet och allra minst för våra förhållanden. Spörsmålet är ju, vilket gagn ett litet land har av en härordning för den händelse dess neutralitet kränkes under ett stormaktskrig genom att någon av de krigförande anser sig med rätt eller orätt hava behov att begagna någon del av landet för genomtag eller replipunkt mot fienden. Detta spörsmål besvaras genom förenämnda belgiska erfarenhet. Vänder man däremot saken så, att det lilla landet behöver en härordning för att stå till hands och hjälpa någon eller några av stormakterna i deras krigföring, då är man ju borta från neutralitetsförsvaret samt i armarna på nationalitetskrigen med deras växlande fronter för anfall eller försvar.

En annan förebild erbjuder sig i *Finlands* kamp för sin självständighet. Det tsaristiska Ryssland krävde icke upprättandet av några finska regementen, ty det fruktade dem. Detta lilla land låg vapenlöst, och just därför säkerligen har Finland kunnat hålla sig uppe och segt kämpa för sin självstyrelse. Det stöddes härvid mäktigt av hela världens rättsmedvetande, som är liksom bortblåst, när krig utbryter. Även vi svenskar bidrogo från skilda kretsar vid olika tillfällen till denna sanningens aktion mot förtrycket. År 1905 gjorde landet emellertid uppror mot den ryska kolossen i likhet med andra hotade nationaliteter vid Östersjön. Det skedde genom storstrejk och annat civilt motstånd. Vad vapnen ej skulle förmått, lyckades nu genom ett vapenlöst anlopp.

När den ryska regeringen sedan befriades från kriget med Japan, tog den tillbaka sina nya löften att helt respektera den finska författningen. Hade Finland haft regementen, är det väl ställt utom allt tvivel, att upproret 1905 också blivit ett vapenuppror. Där vapnen finnas, anmäla de sig själva, och ingen kan hindra det oundvikliga. Men då hade den ryska regeringen fått en befogenhet att möta militärt uppror med militärt vapen. De ryska härarna skulle förr eller senare strömmat in över Finland, landet skulle blivit krossat, dess författning definitivt utplånad, och finska folket hade icke vidare haft någon lantdag, som fört

dess talan. Emedan Finland varit vapenlöst, har det haft större förut-sättningar att kunna hålla sig över isen under de brydsammaste för-hållanden. Det har varit det sega civila motståndet, som kunnat uträtta detta, det har varit stödet av sanningens makt, som gjort, att det kun-nat leva kvar och hoppas genom tiderna. Endast mot en sådan makt tveka vapnen, blygas de på något sätt. Men kommer sanningen klädd i pansar och brynja, då är det slut med betänksamheten, och den större pansrade näven faller tungt, obönhörligt över den svagare.

Uti Fänrik Ståls sägner finnes en dikt »Landshövdingen», en gripande skildring från 1809 års krig mellan Ryssland och Sverige. Den segrande ryske övergeneralen infann sig hos landshövding Wibelius och begärde av honom en proklamation till folket, att det skulle böja sig för över-makten vid äventyr, att den finska släkten skulle jagas utan nåd och frid från gård och mark. Det heter i dikten att »då stod Wibelius vid sitt domarbord och där låg Sveriges lag».

Han sänkte tungt sin hand uppå dess pärm
hans blick på boken fästad lyste klar:
»Herr general, här ser ni ett beskärm
för dem ni hotat har.

— — — —
och lag skall överleva mig, som jag
långt efter den blev till.»

Följden blev enligt berättelsen:

»Det bistra uttryck, krigarns anlet haft,
var borta, varmt han mötte gubbens blick
han tog hans hand och tryckte den med kraft
och böjde sig och gick.»

Om nu i stället landshövdingen hade tagit upp en revolver och på det sättet sökt svara på maktens tilltal, då hade utgången blivit en annan. Lagen, sanningens makt, hade förlorat all kraft att uträtta något.

Om Sverige sålunda icke bör för vårt osannolika indragande i en ny världskonflikt hålla en härordning, bör man lika litet eller ännu mindre hålla ett så kallat neutralitetsförsvar. Mot beslutat intrång på vårt ter-ritorium i något av ovan angivna syften är det tryggare att icke hava någon armé, vilken icke skulle få annan uppgift än att kasta in landet i större olyckor.

För mindre neutralitetskränkningar, som någon gång kunna före-komma, om kriget utspelas i vår närhet, är det tillräckligt att hava en mindre ordningsmakt, som kan posteras vid gränspunkter, där sådana neutralitetsbrott av överilning kunna äga rum genom något detache-ments eller något fartygs överskridande av gränslinjen. Den kan till-äventyrs behövas jämväl för att avvärja flyende trupper eller fartygs besättningar, som i brist på annan utväg undan förföljelserna tvingats in

*Neutralitets-
försvar et en
förklödn. d.*

på våra områden. Någon gång kan inträffa, att landgränsen ute i havet överskrides av förföljaren av ett fientligt fartyg, som tagit sin tillflykt inom densamma. För detta ändamål ävensom för att konvojera främmande fartyg innanför landgränsen äro några svenska båtar erforderliga men icke alls någon slagflotta på eller under vattnet.

En omfattande härordning, avsedd för vad man kallar neutralitetsförsvaret, innefattar framför allt en fara för det egna landet, icke blott genom dess förkvävande av landets andliga och materiella utveckling, utan även därför, att den lockar det land, som lyckliggjorts med denna tillställning, till att använda den för att kunna gå med i kriget eller helt enkelt till anfallskrig. Härordningen utgör även en förevändning för de krigande att söka inlocka det neutrala landet i kriget.

Isynnerhet ligga sådana faror nära till hands för ett sådant land som Sverige med ärorika krigsminnen och ett sinnelag, som i åtskilliga kretsar av växlande skäl vilja öka dessa minnens antal.

En härordning kan icke bliva något annat än en härordning, den kan användas till krig, anfallskrig såväl som försvarskrig och kommer därför att brukas därtill, om tillfälle yppas och stämningarna för dagen lyckas driva det därefter. Den kan också användas som neutralitetsvakt för att markera gränserna, men därtill är apparaten i och för sig alldeles för stor. Att försvara en fullfärdig härordning med att den endast skall tjäna som neutralitetsvakt är endast en skyddande förklädning, som för en lättrogen allmänhet till någon tid döljer det verkliga innehållet. Våra erfarenheter under landets långa fredperiod bestyrka denna uppfattning, och de hava icke heller kunnat göra annat.

*Erfarenheter
från 1855,
1864 och 1905.*

Det första tillfället efter 1814, da neutralitetsvakten möjligen skulle sättas på prov, var under Krimkriget, särskilt 1855, då den engelska flottan inlöpte i Östersjön.

Några neutralitetskränkningar, mot vilka vi måste försvara oss, förekommo icke. Om engelska fartyg någon gång på otillåten tid överskredo landgränsen uti havet, efterlämnade denna tillfälliga och oskadliga tilldragelse inga spår efter sig i vår historia. Eu aktualitet blev däremot frågan, om landet ej skulle utnyttja sin neutralitetsarmé för ett angrepp på Ryssland i förbund med västmakterna. Starka strömningar därför gjorde sig gällande och särskilt förordades anfallskriget av den liberala pressen, vilket föranledde en palatsrevolution i Aftonbladet. Vad som vinkade var Finlands återförening med Sverige, och det kannstöttes i Paris till och med om, att Danmark skulle få igen Norge. Alla dessa krigsplaner stödde sig naturligtvis på tillvaron av en svensk härordning, trots att den vid denna tid förmodligen var i ett så kallat otillfredsställande skick, vilket är utmärkande för alla härordningar.

Inför nästa prov ställdes Sverige 1864 under dansk-tyska kriget. Krigsskådeplatsen uteslöt då förmodligen även för de mest räddhägade någon

sannolikhet för neutralitetskränkningar från de stridandes sida. Den brännande frågan var däremot, huruvida icke Sverige skulle gå med i kriget och använda sitt neutralitetsförsvar till ett angreppskrig mot Tyskland. Vågorna gingo höga, och till och med Konungen och ministären stodo emot varandra. Slutligen segrade ministären och landet indrogs icke i kriget, trots en stark folkstämning därför. Nu långt efteråt ser man klarare, att skandinavismen icke får innesluta gemensam krigspolitik. Om Sverige vid det angivna tillfället dragit i krig mot övermakten, hade sannolikt eller åtminstone möjligen utgången blivit ett längre krig, större förödelse och hårdare villkor för båda de skandinaviska makterna.

Frestelsen att använda vår neutralitetshär för ett anfallskrig och således någon gång få nytta av densamma underströks genom en svensk utrikesministers nyligen gjorda uttalande om det otillbörliga och vanärande i att Sverige år 1864 icke skyndade sig att med sin här stödja danskarna.¹ I samma andedrag förordades ett försvarsförbund med Finland, också ett vittnesbörd om, att skillnaden mellan en vanlig krigsarmé och ett neutralitetsförsvar, grundat på en härordning, endast är fingerad.

Den sista påfrestningen före världskriget var 1905. Någon neutralitetsvakt stod då icke på dagordningen, utan rätt och slätt angreppskriget mot Norge. Till detta skulle vårt neutralitetsförsvar användas. Situationen var mycket allvarsam och det hängde kanske på ett hår. Emellertid avvecklades konflikten, och detta skedde till Sveriges ovanskliga ära såsom det brukar uttolkas. Om äran ligger uti att ej av oförstånd gå löst på varandra med tillhyggen, vilket i krigshistorien anses vara det manligaste, så har den svenska statskonsten verkligen utmärkt sig genom att avstå från sådana äventyrligheter. Avgörandet berodde väl emellertid mest därpå, att det befanns vara en övervägande fördel för Sverige att ej inlåta sig i krig för en ohjälplig sak. En lång tids hat mellan broderfolken hade aldrig kunnat bringa Sverige någon nytta och det hade i längden varit både lönlöst och föga ärofult för Sverige att försöka, när det gällde oss själva, motsätta oss tillämpningen av nationernas självbestämmningsrätt, för vilken vi gått i krig 1814. För övrigt hade norrmännen, påstås det, vid detta tillfälle ett modernare artilleri än svenskarna.

Nu invändes kanske, att det var tillvaron av en svensk härordning, som framtvang de norska medgivandena, bestående uti nedläggandet av några norska gränsbefästningar och uppdragandet av en neutral zon. Denna prestigevinning utan någon praktisk betydelse blir verkligen för dyrköpt, om vi, för en sådan småsak skola hålla en dyrbar härordning under århundraden. Det förhåller sig nog rättare så, att vår härordning var det farligaste hindret för vår egen självövertäring. Hade den ej funnits, skulle uppgörelsen med Norge förmodligen kommit långt tidigare samt en mängd rabalder och missförstånd undvikits samt norrmännen numera

¹ Se sid. 12.

växt mera in i sin unga frihet och därigenom blivit mera tillböjligen för samverkan. Alldeles säkert hade de norska fästningarna då ej tillkommit, vilkas uppförande uteslutande är ett verk av den svenska härordningen. För övrigt om de stått kvar efter uppgörelsen eller icke är som sagt betydelselöst, då Norge efter vunnen självbestämmanderätt aldrig fått något bruk för desamma och icke heller såsom 1905 behövt känna skrämelse för något svenskt anfallskrig.

*Erfarenheter
från världskriget.*

Den första
skräcken.

När världskriget utbröt, grepos sinnena även i vårt avlägsna land av fasa över vad som nu skulle hända. I skrämelsen började man här och var ringa i kyrkklockorna, förmodligen för att efter gamla förebilder samla folket. Sommargästerna i Stockholms skärgård rusade besinningslöst in till staden med barn och bohag under tillitande av alla tillgängliga forskaffningsmedel. På aftontågen släcktes belysningen i järnvägskupeerna, sannolikt av besparingshänsyn eller kanske av fruktan för flygare. All handel och vandel avstannade under dessa »krigshelgdagar», såsom de i anledning av detta stillastående kallades. Landstormsmännen uppbådades utan förberedelser och kastades ut i terrängen utan beklädnadsutrustning, för vilken sedan på utsända listor tiggdes ihop bidrag på den enskilda välgörenhetens väg. Regeringen syntes ej hava medel till sitt förfogande. I riksdagen nöjde man sig med att teckna bidrag på listorna och endast undertecknad väckte motion om att utan uppskov anslå erforderliga medel, då läkare förklarade, att många äventyrade obotlig skada för sin hälsa.

Man kan förstå, att allmänheten förlorade besinningen i den första överraskningen. Militärväsendet däremot kände sig snart hemmastatt och nu började det.

Den fingerade
fruktan för
neutralitets-
kränkning
(slöseriet).

Inom kort begärde regeringen »för upprätthållande av rikets neutralitet» femtio miljoner kronor. Någon utredning om behovet och användningssättet förekom icke. Den militära sakkunskapen fick redan från början fullmakt att fastställa kraven och använda anslagen efter sitt gottfinnande. Propositionen påskyndades i riksdagen utan iakttagande av vanliga formaliteter och igenomklubbades genom avtalad överrumpling. En ensam motion med anledning av propositionen, väckt av undertecknad, hann icke fram förr än efter sakens avgörande. Den gick ibland annat ut på, att riksdagen måtte meddelas någon underrättelse, i vad mån och på vad sätt de påbudna landstormsmobiliseringarna betingades av situationen ävensom tillses, att de ej genom alltför stort militärt nit vidgades utöver behovet.

Sedan kom år efter år nya krav från regeringen på anslag till neutralitetsvakten. Den militära ledningen hade väckt förslagen, varken regeringen eller partierna ansågo en närmare granskning behöfelig. Man sade med statsutskottet, att det »låg i sakens natur», att landet skulle ha en neutralitetsvakt, och man böjde sig utan vidare för den militära sakkunskapen.

Pengarna användes nu för neutralitetsposter längs norska gränsen för att skydda oss emot kränkning av vår neutralitet från norsk sida. Överallt uti landet, mitt uti detsamma likaväl som invid gränserna, ordnades vakter vid bryggor och broar, beväpnade med gevär och påskruvad bajonett. På samma sätt hölls neutralitetsvakt på de uti hamnarna överksamt liggande fartygen, både sådana, som voro krigsdugliga, och sådana, som det aldrig kunde ifrågakomma att sända mot någon fiende. Vilket snillrikt, nödvändigt och nyttigt användande av svenska folkets arbetskrafter och penningar!

Allt detta måste hållas hemligt, och om någon yppade offentligt, var en sådan neutralitetsvakt var förlagd till ingen nytta, hotade militären med åtal. Det ansågs kunna vara ytterst farligt, om man i utlandet fick reda på, huru vår militärberedskap var disponerad. Om norrmännen finge veta, att någon vakt vid gränsen blivit indragen kunde de ju komma på den idén att kränka vår neutralitet. Och om en krigförande makt finge veta, huruvida en viss landsvägsbro i Nerike vore bevakad eller icke, kunde för vårt land uppstå de allvarligaste faror. Norrmännen ställde icke till med ett sådant spektakel, och jag har ofta undrat över, varför ett obegåvat bruk av neutralitetsförsvaret just skulle bli vår arvedel. Måhända påkallades det av de ärofulla traditionerna.

Nu var emellertid landet och dess båda statsmakter ohjälpligt förvandlade till en barnkammare, pengarna gingo åt som smör, och det högre militärbefälet lekte krig av hjärtans lust. Under hela denna tid sökte en liten del riksdagsmän resa motstånd mot denna civila efterlåtenhet. De kunde icke upptäcka någon fara någonstädes för vårt landområde. För övrigt sadades, att vårt militärväsen då vore så väl organiserat, att man bara behövde trycka på en knapp, så komme mobiliseringen i gång. Skulle mot förmodan någon fara upptäckas, så kunde man ju, tyckte vi, då trycka på knappen. Alla partier i Norge hade resonerat på samma sätt.

Däremot var ute på öppna havet vår neutralitet icke blott hotad utan på det högsta kränkt av båda tyska och engelska regeringarna genom deras mer eller mindre våldsamma uppsikt över svenska handelsfartyg. För skyddande av vår neutralitet hade vi väl då bort förklara krig mot både Tyskland och England. Men detta skedde icke, måhända därför, att vi hade en så liten flotta. Därav ser man, hur nyttigt det är att ha en för liten flotta. Hade vi icke haft någon flotta alls, hade vår trygghet kanske varit ändå större, ty i samma mån man är rustad, komma som sagt röster utifrån och inifrån och egga oss att begagna vår härordning på något för oss ödesdigert sätt.

Då nu landets styrelse ansåg, att man fick finna sig i nationalitetskränkningarna till havs, tyckte den lilla oppositionen, att man hade föga anledning att hålla förenämnda neutralitetsvakt på de fartyg, dugliga såväl som odugliga, vilka till större delen lågo överksamma i hamnarna. Däremot var det, såsom redan erinrats, fördelaktigt, att några svenska

båtar i egenskap av konvojfartyg eller eljest markerade den svenska sjögränsen ute i havet. Krigförande fartyg plägade under förföljande av varandra icke alltid få rådrum att undersöka, var gränsen låg, men en sådan bevakning, som nyss sagts, hade visat sig då vara tillfylles. Oppositionen ansåg emellertid, att den ordinarie budgeten för sjöförsvaret borde räcka till att sjösätta det fåtal båtar, varom nu vore fråga. Det hade räckt därtill i fredstid, då kanske ännu flera vore under ånga.

En viss osäkerhet gjorde sig dock till sist gällande hos vänsterpartierna i riksdagen, visserligen icke om behovet av neutralitetsvakten, men beträffande omfattningen. Denna tvekan fick sitt uttryck däri, att dessa partiets representanter i statsutskottet fordrade och högern medgav att i motiven till utskottets betänkande framhölls, att man hoppades, att mobiliseringen för neutralitetsvakten begränsades till det oundgängligaste. Också inträffade den ena gången efter den andra, att riksdagen nöjde sig med, att i statsutskottets motivering stod en förhoppning om det minsta möjliga, och sedan gav den militära sakkunskapen det svenska folket inemot det mesta möjliga, då ur dess synpunkt en mobilisering i stor utsträckning var det oundgängligaste. Vi hörde också talas om, att ledande riksdagsmän plägade privat uppvakta försvarsministrarna och lägga dem på hjärtat folkets bekymmer, naturligtvis med enahanda resultat.

Vid 1916 års riksdag hade emellertid de mera enskilda påtryckningarna varit så starka och dessutom även anordningarnas oförnuft så påfallande, att under trycket, särskilt av den hotande hungerfaran, en begränsning av neutralitetsvakten verkligen därefter ägt rum. Vari denna bestämt kunde ingen få reda på, det var en stor hemlighet, vars röjande kunde äventyra vår säkerhet. Endast några få invigda erhöilo diskreta meddelanden. Jag tillfrågade en sålunda betrodd riksdagsman, en specialist på militärfrågor, hur stor indragningen av neutralitetsvakten verkligen var och vari den bestod. Han var icke synnerligen villig att besvara frågan, men sade sedan, att det var omkring fyratusen man. Jag anade, att han förde mig bakom ljuset, ty han fick ju icke tala om det.

Den ökade betänksamhet, som sålunda yppade sig riksdagen 1916, tog då även i viss mån ett positivt uttryck. Det vid riksdagens början begärda anslaget på 30,000,000 kronor nedsattes av vänsterpartierna, som voro i majoritet, till 10,000,000 kronor, därför att utredningen icke ansågs fullständig och övertygande. Sedan kom en sådan utredning, och då beviljades ett avsevärt belopp. Endast vänstersocialisterna stodo fortfarande på avslagsståndpunkten.

Neutralitetsvakten under världskriget var ett spegelfäkeri. Spordes militärer enskilt om nyttan av densamma, fick man ofta till svar, att folket behövde öva sig. Det gällde alltså en utsträckt värnplikt under neutralitetsvaktens täckmantel eller med andra ord en flagrant olaglighet.

Emellertid fick neutralitetsvakten åtminstone en gång tillfälle att göra nytta och ingripa mot en fiende.

Riksdagens andra kammare hade våren 1914 blivit upplöst för att bereda valmännen tillfälle att göra gällande sin uppfattning om den tillämnade nya härordningen. På hösten samma år försiggingo ordinarie val till kammaren och för ändamålet hade till söndagen den 9 augusti 1914 anordnats socialdemokratiska valmöten på fyra ställen inom Södertörn. Ett valmöte måste inställas därför, att valaffischerna spårlöst försvunno under postbefordran. Till de övriga mötena begåvo sig de annonserade talarna, ortens riksdagsman G. V. Källman och borgmästaren C. Lindhagen. Vid ankomsten till första mötesplatsen i Vendelsö i Österhanninge socken stodo några mobiliserade på post mitt över vägen och hindrade tillträde till platsen. De sade sig fått order från befälhavaren att föra talarna inför honom, vilket dessa avböjde, och efter enskild överläggning läto vaktposterna därvid bero. Emellertid samlade sig en del folk på den sidan om vaktkedjan, därifrån talarna kommo, och uppläts där med ägarens tillstånd plats i stället för mötet. Källman började där att tala om situationen. Just då han i hovsamma ord yttrade sig om betydelsen av enighet och vikten av att stödja regeringen, tillstädeskom plötsligt länsmannen i orten, prydd med högerpartiets försvarsmärke i knapphållet. Uti nervös ton uppläste han ett telegrafiskt samma dag meddelat vitesförbud från länsstyrelsen mot valmötets hållande. Det var då ej annat att göra än att inställa mötet. Allmänheten förstod, till skillnad från höga vederbörande, förbudets olaglighet och barnslighet samt började höja leverop för talarna. Under tecknad måste hjälpa länsmannen att återställa ordningen.

tiska valmöten
(upphävande
av valfriheten).

Färden ställdes nu till nästa mötesplats i Skogs-Ekeby i Västerhanninge, där länsmannen, nu utan försvarsknapp, mötte och meddelade, att förbudet gällde även denna plats. Under samspråket härom anlände i sporrsträck en kavalleriavdelning, säkerligen det enda kavallerianfall mot en fiende, som hitintills förunnats det svenska värnpliktiga uppådet. Befälhavande officeren, en ung löjtnant, frågade genast efter Lindhagen samt meddelade denne, att det ej var tillåtet hålla folkförsamlingar enligt majorens order. Ryttrartruppen satte sedan av och tog posto i närheten av talarna under uppmärksam bevakande av situationen. Efter ett samtal med löjtnanten, vilket överbefälhavaren inrapporterade hava varit »gemytligt», måste även här mötet inställas.

En interpellation om episoden framställdes härefter i andra kammaren av de båda talarna till statsminister Hammarskjöld. Kammaren biföll interpellationen, men statsministern besvarade den aldrig. Ministären var ju också genom sitt nedannämnda cirkulär till landshövdingarna på visst sätt meddelaktig i det inträffade. Den hade vidare genom den okontrollerade neutralitetsvakten överlämnat åt officerskåren att sköta ordningen i landet efter dess förstånd. Medborgarnas enklaste rättigheter betydde föga inför den krigsmoral, som fick fritt utbreda sig i landet.

En angivelse från talarna till justitieombudsmannen ledde däremot till ett ingripande. Åtal anställdes av denne mot landshövding Sahlin och

landssekreterare Fröman. Hovrätten ogillade i utslag den 20 juni 1915 enhälligt den förda talan i följande ordalag: »Enär med avseende å de vid ifrågavarande tidpunkt i följd av utbrutet krig mellan främmande makter rådande förhållanden och den hos Konungens befallningshavande av vederbörande militärbefäl gjorda framställning Sahlin och Fröberg icke genom utfärdande av omförmälda resolution gjort sig skyldiga till ämbetsfel, prövade hovrätten lagligt ogilla den av advokatfiskalen i målet förda talan.» Den justieombudsman, som sedan tillträtt ämbetet, fullföljde talan till högsta domstolen, vilken dock i utslag den 17 november 1915 enhälligt ej fann skäl att göra ändring i hovrättens utslag. De domare, som dömt i målet, voro: i Svea hovrätt, presidenten Afzelius, hovrättsråden Wästfelt, von Oelreich och Grönvall samt extra ordinarie assessorn Kellberg, och i högsta domstolen justitieråden Lindbäck, Quensel Silverstolpe, Thomasson, Svedelius, Leijonhuvud och Almén.

Härefter blev ärendet avfört ur justitieombudsmannens diarium.

Vid lagutskottets granskning år 1916 av ombudsmannens förvaltning för nästföregående år erinrades av mig uti en skiljaktig mening, att domstolarnas utslag utgjorde en kapitulation för den civila och militära makten och innefattade ett farligt prejudikat, ägnat att stödja militarismens utsvävningar och uppmuntra benägenhet till övergrepp. De voro dessutom upplösande, därför att de icke voro grundade på lag utan på godtycke samt utgjorde ett bevis på, att i politiska mål kunde de medborgerliga rättigheterna icke påräkna något skydd av landets domstolsväsende. Under sådana förhållanden hade jag den anmärkningen att framställa mot ombudsmannens ämbetsförvaltning, att han icke sin plikt likmätigt beivrat en sådan vådlig försummelse genom anställande av åtal mot de domare, som dömt i målet. Någon annan utväg för en riksdagens opinionsyttring fanns icke vidare, ehuru man kan förstå ombudsmannens vanskliga ställning, vilket bäst belyses av domstolarnes utslag.

I andra kammaren fullföljdes anmärkningen med det yrkandet, att kammaren måtte lägga lagutskottets utlåtande till handlingarna med gillande av de erinringar, som innefattades i reservationen. Det blev en lång debatt i kammaren, därvid även justitieministern Hasselroth drog häftigt i härnad till försvar för domstolarne. Vid den slutliga voteringen avslogs yrkandet med allenast 78 ja mot 67 nej.

Förhållandet var, att länsstyrelsen på militärbefällets nattliga telefonbegäran utfärdat förbud samma dag mötena skulle hållas att inom förläggningsort för trupper i förenämnda två socknar och i närheten av sådan ort hålla föredrag eller möte. Befälet anförde i målet, att utomstående icke borde få inblick i truppersnas ställning. I målet åberopades ock en »hemlig» handling, som huvudsakligen utgjorde ett regeringens cirkulär om vad länsstyrelserna och underlydande myndigheter hade att i krig eller krigsfara i vissa avseenden iakttaga. Cirkuläret inbjöd myndigheterna att förfara med den största stränghet.

Neutralitetsvakten hade emellertid gjort en insats, visserligen icke till försvar mot neutralitetskränkningar och icke heller till vakthållning om landets lagar, men väl för att kränka de senare utan rimlig anledning på det mest obegripliga sätt.

Snart nog blev neutralitetsförsvaret satt i tillfälle att göra ännu större insatser till avslöjande av dess verkliga väsen. Med året 1915 vinkade segern mäktigt över de tyska vapnen. Särskilt på ostfronten föll under sommaren den ena fästningen efter den andra. Jag var vid den tiden i Berlin. Segerrapporterna blevo en så vanlig företeelse, att de icke vidare väckte någon synnerlig uppmärksamhet bland den tyska allmänheten. Däremot svävade vissheten om att nu snart kunna rikta det sista, förintande slaget mot Frankrike såsom en dov åska i luften.

Framgången dyrkas av människorna. Sannolikheten av Tysklands seger började berusa en del svenska kretsar, för vilka ett militärväsende av tradition varit ideal och förlänaren av makt och fördelar genom sitt begagnande. Man började andas morgonluft och sökte med tillförsikt resa det gamla Sverige ur dess ärorika minnens grav. Neutralitetsförsvaret, som hitintills varit en leksak eller en retsticka för de egna medborgarna, skulle nu verkligen komma till allvarligt bruk. Den svenska krigsaktivismen började mobilisera sig. Den fick ett ofantligt inflytande bland de övre tiotusenden. Hänförelsen började gå i stora vågor, och mäktiga krafter gjorde vad de kunde för att underblåsa den annalkande stormen.

Det var kanske icke så farligt, som det såg ut, ehuru man en tid trodde, att vad som helst kunde väntas. De djupa leden inom arbetareklassen och lantbefolkningen förblevo nämligen oberörda. De stodo neutrala till båda de krigförande och hade ingen annan önskan än ett slut på kriget. Allra mist önskade de Sveriges indragande däri.

Emellertid hade man i de ansvarsfulla ställningarna på den konservativa sidan börjat få klart för sig, att aktiviströrelsen icke fick utveckla sig alldeles obeaktad, vilket var så mycket farligare, som en del av den inflytelserika pressen började stödja den direkt eller indirekt i växande omfattning. Ehuru man tidigare på mångt håll i gjorda uttalanden svävat ganska mycket på målet, ansågo de främsta ledarna av den konservativa politiken det nödvändigt att fatta ställning. Man beslöt sig då välbetänkt för en obrottslig neutralitetspolitik. Det skedde ej utan reservationer. Sålunda förklarade ledaren för första kammarens höger, den nuvarande statsministern offentligt, att han hyste stor högaktning för krigsaktivisterna, men han tog till sist bestämt avstånd från deras politik. Detta uttryck av aktning föranledde en mängd angrepp från vänsterpressen. I själva verket var uttrycket nog endast en avspegling av vad de flesta tyckte inom de politiska kretsar, inom vilka ledaren rörde sig, och det var detta, som han med sin sympatiska öppenhet oförskräckt uttalade. Krigsaktivismen var ju icke heller grundad på slug beräkning utan på verklig hänförelse av övertygelse.

“Den modiga
uppslutningen
vid Tysklands
sida” (Krigs-
aktivismen).

Det upptäcktes nu, att de nationalistiska strömningarna hade övertygade och ivriga anhängare även inom socialdemokratien. Denna anslutning förekom praktiskt taget endast hos studentexamensfolket inom partiet, den socialdemokratiska herremakten med andra ord, som med sitt inträde i partiet ej kunnat undgå att taga med sig åtskilligt av uppfattningarna hos den samhällsklass, från vilken de utgått och vilken de fortfarande tillhörde. Några ansågos överbevisade såsom meddelaktiga i boken »Sveriges utrikespolitik, i världskrigets belysning», vilken väckte stort uppseende och redan i förordet betonat, att faran av det dåvarande läget för Sveriges framtid kunde avvärjas endast på en väg: »genom modig uppslutning vid Tysklands sida.» De blevo utan vidare omständigheter uteslutna ur partiet. Andra åter undsluppo med blotta förskräckelsen.¹

Skräcken för
fredsaktivis-
men (förräderi-
målet.)

Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen ville på ungdomens vis gå mera grundligt till väga och organisera ett folkvärn mot Sveriges indragande i kriget. För ändamålet inbjöds till en extra arbetarefredskongress den 18 och 19 mars 1916 med ombud från intresserade sammanslutningar. Denna kongress skulle enligt inbjudning ha till uppgift att »behandla frågan om de åtgärder arbetareklassen borde vidtaga mot kriget» eller närmare utfört att »behandla och för sin del taga ställning till frågan om arbetareklassens ställning vid ett eventuellt krigsutbrott och därmed sammanhängande spörsmål».

Till kongressen hade inbjudits några personer, däribland undertecknad, såsom gäster.

För min del hade jag ej tillfälle att delta i kongressen mer än genom ett föredrag om den »parlamentariska fredsaktionen». Detta föredrag gick i enahanda anda som mina vid denna riksdag väckta motioner i samma syfte och åtföljdes av diskussion. För övrigt överlades vid kongressen om de kampmedel i övrigt, som arbetareklassen vid eventuellt krigsutbrott kunde använda. Storstrejk stod särskilt på dagordningen, och det beslöts ett omfattande organisationsarbete.

Denna kongress föranledde utomordentliga angrepp från den krigsaktivistiska pressen. Det blev ett stort rabalder i landet, och under inflytande av denna hets började både enskilda personer och myndigheter att sätta sig i rörelse mot kongressen. Den fruktades av någon anledning, och denna anledning kunde väl ej vara något annat än farhågan för ett verksamt hinder på ett eller annat sätt mot Sveriges deltagande i kriget, om detta skulle ifrågakomma. Någon högaktning bestods givetvis icke ovanifrån för ett sådant uppsåt. Hade landet emellertid kommit med på ett hörn,

¹ »Sveriges utrikespolitik» utgavs i juni 1915 och hösten samma år skedde förenämnda uteslutning. Dr E. Hedén och redaktör Z. Höglund särskilt verkade energiskt i socialdemokratiska pressen och föreningsväsendet mot krigsaktivismen inom och utom partiet. En ofullbordad dokumentsamling och historik över kampen mellan krigsaktivismen och fredsaktivismen har under rubriken »Den svenska dreyfusprocessen» utgivits i sexton häften på Fram's förlag. Motionären har i denna motion nedan berört även några personliga erfarenheter.

första nu alla, att det för närvarande skulle varit ruinerat och krossat som de övriga besegrade. Den stora vördnaden för dem, som skulle bringat det därhän, om de fått råda, hade säkerligen icke nu varit så livlig som förut.

Under all denna oro steg den nationella lidelsen bland militärkretsarna, den ledande ämbetsmannakåren och deras vederlikar alltmer. Frukten av dessa stämningar var häktningen av doktor Erik Hedén, samt redaktörerna Zeth Höglund och Ivan Oljelund ävensom de båda sistnämndas slutliga domfällande. Var högsta ledningen av den bekanta, energiskt drivna förräderiprocessen låg, visste ingen. Det viskades endast därom.

Vid ett besök, som jag avlade hos Hedén och Höglund på fängelset omedelbart efter deras häktande, inställde sig under samtalet två konstaplar, som sade sig vara tillsagda att, utom fängelsets direktör, övervara samtalet. Efter detsamma sade de sig hava order att föra mig till förhör, och mellan de två fångknektarna fördes jag på underjordiska vägar till stadsfiskal Lidbergs rum, där jag undergick förhör såsom en brottsling. Två konstaplar sutto i bakgrunden som vittnen och en maskinskriverska nedskrev allt. Min hustru, som var med på besöket, kom efteråt in i väntrummet utanför den lokal, där förhöret ägde rum. En tjänsteman, som ej märkt hennes närvaro, yttrade där till en annan, att nu skulle man väl lyckas skaka av sig denna »ohyra». Den andre gjorde då en varnande åtbörd med en sidoblick på min hustru, varpå samtalet upphörde. Ett nytt förhör ägde rum på aftonen samma eller påföljande dag, varunder en paus uppstod i följd av ett anmält telefonbud till stadsfiskalen från civilministern Hugo von Sydow.

Vid första förhöret inför domstolen med de häktade gav domhavanden till en eller ett par av dem snärjande frågor om min delaktighet i kongressen. Detta var ju obehörigt, då jag ej ännu var tilltalad, men avsikterna och förhoppningarna rörde sig även i detta tillvägagångssätt. Det inberättades vidare, att vid ett möte bland Stockholms högskolas studenter en stor hänförelse rått bland åtskilliga av dem, förmodligen företrädesvis jurister, att jag nu äntligen skulle komma fast och oskadliggöras. För min del hade jag tagit initiativ till inrättandet vid högskolan av en juridisk fakultet i förhoppning, att i huvudstaden mer än vid statsuniversitetet skulle kunna bibringas de unga juristerna behöflig social förståelse. Situationen ansågs kritisk även för min person och Branting nödgades varnande ingripa i Socialdemokraten. Något åtal blev till sist dock ej anställt på grund av den totala saknaden, trots den goda viljan, av några förevändningar. Däremot gingo Höglunds och Oljelunds domar i verkställighet. Hedén frikändes i högsta instans på grund av brist på förevändningar, vilket icke hindrat hans fällande i underätterna.

Efter detta kommo de tyska nederlagen samt de mellan-europeiska monarkiernas sammanstörtande. Det dristiga mod, som de tyska framgångarna väckt i vårt land för neutralitetsförsvarets utnyttjande till anfallskrig, utbyttes hastigt i den största förskräckelse. Nu fick det på möten

En ny
förskräckelse.

oförkränkt av myndigheterna talas vad som helst, även i upproriskt syfte, som endast med den största ansträngning kunnat uttolkats ur Höglunds och Oljelunds uppträdande. Oron blev så stor, att till och med den graderade röstskalan för valrätt i kommunen och till första kammaren offrades utan vidare, säkerligen alldeles i onödan. Och så var den sagan all.

Sammanfattning.

En härordning är således ingenting annat än en härordning, brukbar till vanligt krig, stat emot stat eller klass emot klass. Därtill kommer den också att användas, om det anses lägligt, oavsett de fromma löften, som må hava avgivits vid dess tillkomst till folkets lugnande. Dessa sakförhållanden förändras icke det minsta, om vi för att ytterligare invagga oss i förespeglingar giva denna härordning namnet neutralitetsförsvaret. Om neutralitetsförsvaret är något annat än en beredskap till anfalls- eller försvarskrig, behövs icke härordningen utan blott en ringa ordningsmakt.

Svenska folket har, alltsedan det år 1814 för sista gången var med i ett krig, merendels lugnats med, att vi behövde endast ett neutralitetsförsvaret. Under denna täckmantel har man sedan alltid givit oss en härordning, sämre eller bättre visserligen, men i alla fall något, som gjorde anspråk på att vara det. Det har också visat sig, att vid de tillfällen, då en neutralitetsvakt kunnat ifrågakomma, har härordningen aldrig behövts på allvar tagas i anspråk därför. Istället gav den enligt sin natur förevändning för farliga rörelser inom landet, stödda av lockelser utifrån, till förmån för ett anfallskrig. År 1855 arbetades det för ett anfallskrig emot Ryssland, år 1864 för ett anfallskrig mot Tyskland och Österrike, år 1905 för ett anfallskrig mot Norge, och åren 1915 och 1916 för ett anfallskrig emot västmakterna. Man kan med skäl säga, att vårt neutralitetsförsvaret åtminstone varit mångsidigt i sina innersta benägenheter.

Under världskriget omvandlades dessutom vårt land till en barnkammare, i vilken lektes neutralitetsvakt i alla delar av landet utan begriplig anledning med slösande av miljonerna. Förlängning av värnpliktsövningarna utöver lagstadgad tid, och uppläva till och med av medborgares valfrihet var också frukten av neutralitetsförsvaret. Vid sidan av dessa tillställningar arbetades allvarligt och övertygat för ett anfallskrig. Denna strävan, vilken, såsom vi nu tydligt se, skulle, om den lyckats, ödelagt gamla Sverige, åtnjöt de flesta officiella instansernas och ledande personligheternas stora högaktning. Däremot utnyttjades varje utväg, till och med fängelserna, för att nedtysta fredsfolket, som ville förekomma en katastrof för vårt land.

Så ser ett svenskt neutralitetsvärn ut i tillämpningen. Det utgör den största faran för oss själva, ett hyende som det är för vårt stillastående, vår utarmning, våra våldsamheter inåt och utåt och framför allt för vår egen dumhet. Det inbjuder till begagnande för utrikespolitiska äventyr och utmanar främmande. Det nedstörtar idealen och uttorkar källflödena till andlig och materiell kultur. Det trollar bort den naturliga instinkten,

att ju mindre vapen och ju större förtroende ett folk hädanefter bär i skölden, ju mer blir det aktat och ju tryggare står det bi genom tiderna.

I etthundratio år hava arbetskrafter och statsinkomster slösats på vårt krigsväsende till ingen nytta och omätlig skada. Nu bjudes oss ingenting mindre än en ändlös fortsättning på denna förvillelse under den lockande förklädningen av ett nytt neutralitetsförsvar. Nej tack, vi känna dig vackra mask!

Förpliktelserna till nationernas förbund.

Såsom sista utväg för att finna skäl för en svensk härordning åberopas våra förbindelser till nationernas förbund enligt artiklarna 10 och 16 i förbundsakten eller en eventuell garantitraktat. Det är emellertid nu inom förbundet, låt vara genom en förtolkning av aktens uppenbara anda och mening, fastslaget, att en stat icke bör få öka sina rusningar men väl är oförhindrad att minska dem så mycket som helst ända ner till avrustning. Deltagande i exekutiva åtgärder med vapenhjälp har också likaledes enligt förtolkning, så vitt jag förstår, av paktens anda blivit överlämnat åt varje medlems eget beprövande och gottfinnande. I förslaget till garantitraktat har också med uppgivande av dess begripliga syfte medgivits, att anslutningen endast är frivillig. Kvar stå, såvitt rör vapenhjälp, endast moraliska förpliktelser, vilka man, underligt att säga, anser lättare att riskfritt förbise än ett lagbud. Kvar står å andra sidan uttrycklig skyldighet att underlätta fri passage för varje medlem, som deltagar i beslutade krigsåtgärder, samt att efter förbundets tillsägelse omedelbart avbryta alla ekonomiska förbindelser med medlem, som griper till krig i strid mot förbundsakten. Dylika åtgäranden innebära ju en halv krigsförklaring, men tillhandahållandet av krigsfolk följer icke därav åtminstone icke i första anloppet.

Trots de försäkringar, som understundom givits svenskarna från deras ombud i Genève, att någon skyldighet till folkförbundet att deltaga i militära sanktioner icke förefinnes, har ändock under remissdebatten med anledning av regeringens försvarsproposition av en bland dem, nuvarande utrikesministern, betonats, såsom ett skäl för densamma särskilt våra förpliktelser till förbundet. Denna uppfattning synes bygga på en annan syn än den som hitintills delgivits oss. Därmed må förhålla sig huru som helst, visst är väl i varje fall, att den kontingent krigsfolk, som skulle kunna i något för övrigt ganska osannolikt fall böra av oss tillhandahållas, icke på något sätt giver skäl för en sådan härordning som den nu föreslagna. Det kan ju icke bliva fråga om annat än en obetydlighet och längre böra i varje fall icke de svenska medgivandena gå. Vårt medlemskap i förbundet skulle eljest kosta oss, utom den årliga kontingenten, en ofantlig summa årligen i militärutgifter.

Sveriges anslutning till nationernas förbund utgör sålunda varken prin-

cipiellt eller praktiskt något hinder för vårt land att företaga en avrustning. Tvärtom borde förbundet behjärta befogenheten och värdet av enskilda medlemmars avrustning såsom en förebild och förberedelse till den allmänna avrustningen.

Emellertid måste beaktas, att nationernas förbund bygger själv på en härordning, som för att verkställa förbundets beslut skall sammansättas av kontingenter från vissa eller alla medlemmarna. Man kan förstå, att redan av denna anledning förbundsakten talar endast om minskning av rustningarna och att förbundet icke ens därutinnan kommit ur fläcken. Någon avrustning i världen kan icke bli allas angelägenhet, förrän förbundet avrustat sig självt och därmed förfaller också varje oro för medlemmarnas skyldighet att bidra med krigsfolk. Förbundsaktens bestämmelser om exekutiva maktmedel enligt 10 och 16 punkterna är, såvitt jag förstår, det stora misstaget i förbundets författning. I detta avseende tillåter jag mig återropa den utförliga framställning, som återfinnes i mina vid denna riksdag väckta motioner om vissa ändringar i akten om nationernas förbund.¹

Den allmänna värnplikten.

Skuggsidor.

Till den ovan gjorda undersökningen om behovet av ett svenskt härväsende ansluter sig även frågan om den bestående härordningens organisation och följaktligen främst dess grundval, den allmänna värnplikten.

Denna tidsföreteelse är visserligen ett barn av sin tid, ett utslag av den industriella massproduktionen, en nödvändighet i tävlan mellan stormakterna om överväldet genom största möjliga krigsberedskap. Då denna tävlan genom sista kriget nått sin fulländning och satt frukt, har en ny tid begynt med nya uppgifter. Stormakternas kapprustningar äro ställda på avskrivning av förhållandena och då måste det yppersta utslaget av desamma eller den allmänna värnplikten följa med.

Det är lätt att utmåla denna inrättnings skuggsidor, ty de ligga i sakens natur och äro beprövade. Den har givit krigen oanade proportioner och möjlighet till deras förlängning genom inkallandet av nya årsklasser. Den innebär det orimligaste och minst tålda intrång i personlighetens frihet som förekommer. Den inpräntar hos ungdomen föreställningen om militärväsendets ofrånkomlighet och undergräver därmed känslan för internationellt broderskap. Den bygger enligt sin natur på personlighetens utplånande och verkar därför i sin mån att skapa ett folk av nummerkarlar. Den sår i unga mottagliga sinnen våldets sädd och omöjliggör växten för andliga värden. Även om befälet av naturen eller enligt order ålägger sig de välvilligaste uppsåt, kan det ändå icke göra det omöjliga. Befäl och manskap äro lekbollar i ett system, som icke kan förändra natur annat än genom systemets avskaffande.

¹ Motionerna år 1924 i första kammaren nr 146, 155 och 200.

Den allmänna värnplikten sträcker sina verkningar åt många håll. Den uppfodrar och möjliggör oerhörda utgifter för det allmänna, samt ställer därigenom de produktiva krafterna på indragning. Den fortlever efter sitt fullgörande i skytteföreningar och liknande sammanslutningar, som upprätthålla dess anda i äldre åldersklasser samt såsom gökungen i boet tränger ut sammanslutningar för freden, vilka utlämnas åt föraktet och armodet. Den allmänna rösträtten lovade bättring, men löftet har icke kunnat uppfyllas.

Till detta kommer, att i de offentliga beräkningarna ingår såsom de värnpliktigas börda allenast det antal dagar, som tjänsteplikten omfattar mot erhållande av fritt vivre och nödiga beklädnadsersedlar. Däremot uppmärksammas och värdesättas icke eller föga andra offer, som drabba visserligen icke alla värnpliktiga, men ett stort antal av dem.

Sälunda utsättas de, isynnerhet de till hälsan klenare, genom det osunda kasernlivet samt genom fältmarscher och fältmanövrar för tuberkulos, ledgångsreumatism, hjärtfel m. fl. *sjukdomar*. Många läggas härigenom i graven och ett stort antal göres till invalider för livet eller sjuklingar med nedsatt arbetsförmåga. En mycket vanlig anledning till död och sjukdom är den omständigheten, att de värnpliktiga under och efter fältmarscher ej få tillfälle att göra ombyte med torra kläder och skodon, när de blivit våta. Någon omtanke med hänsyn till olika kropps-konstitutioner iakttagas föga och är naturligtvis även svår att utöva. Uppfattningen är ju också, att hela kontingenten skall härdas för ett krigs strapatser och med denna teoretiska utgångspunkt betyder individens liv och hälsa icke så synnerligen mycket. Denna härdning har nu alldeles utan ändamål fortgått i ethundratio år, ty så lång tid har förflutit sedan sista gången någon svensk krigskontingent varit ute i krig. Fortfarande skall denna enfald få årtionde efter årtionde trampa i det gamla hjulspåret. Mödrarna hava icke med smärta fött sina söner och ägnat dem ett liv av kärlek och omvårdnad, för att de sälunda skola offras på militarismens altare.

En egen liten upplevelse under min korta beväringstid gav mig en inblick i systemet. Jag exercerade på Polacksbacken i Uppsala och så en vacker dag skulle vi ut och härdas på en längre fältmarsch. Till ett nattkvarter anvisades en skogsbacke, där under nattens fukt och kyla all sömn flydde åtminstone mitt läger. Jag frös och förkylde mig ganska grundligt. Tidigt följande morgon fortsattes marschen och väl en halv mil släpade jag mig fram jämte gevär och tung packning under upprepade kräkningar. Ingen tog notis om min person och slutligen förlorade jag tålmodet, slängde geväret över gärdesgården invid vägen och hoppade själv efter och lade mig på marken. Nu genljöd luften av åtskillig förtrytelse, men min självbevarelsedrift inbragte mig dock, att jag befriades från packningen kanske också geväret, som lades på en trossvagn uppfylld för övrigt av stupade krigare.

*Förbisedda
bördor.*

Sjukdomar.

Nu gick det betydligt lättare att marschera trots allt. Vid återkomsten till lägret inträffade emellertid något oförutsett. Inför fronten erhöi jag androm till varnagel och mig till näpst en allvarlig uppsträckning för att jag så vårdslöst handskats med »kronans persedlar». Detta avsåg gevärets vandring från den värnpliktige över gärdesgården. Jag tyckte i min enfald, att det var betydligt värre, att kronan handskats så illa med min person, men det kunde naturligtvis icke militärväsendet ta någon hänsyn till. Förmodligen slutade det hela med det sedvanliga gud bevara konungen och fäderneslandet. Men man kunde ju fråga sig varför inte gud i främsta rummet borde också bevara manskapet, isynnerhet då det är sjukt och vilket för övrigt i farans stund åligger att med liv och blod försvara de förra.

För att gottgöra dessa äventyr för individerna har visserligen stiftats en förordning den 18 juni 1909 som även med de tillägg, som sedan skett, giver dem, som sålunda drabbats av sin tvångstjänstgöring, en obetydlig het i gottgörelse, på intet sätt motsvarande den förödelse, som staten utövat mot individen. Dessutom kräves ofta full bevisning, att sjukdomen härletts från tjänstgöringen och ej möjligen har sin grund i tidigare eller efteråt ådragna sjukdomar. En mängd värnpliktiga, som dock härleda sin sjukdom från övningarna eller fått sin sjuklighet förökad genom dem, gå sålunda miste om allt medlidande.

Därest den allmänna värnplikten skall bestå fordras således fullgott skadestånd och sålunda vida större ersättning än nu är medgivet. Vidare bör vederbörande befäl och militärläkare vid äventyr av ämbetsansvar och skadeståndsskyldighet, som utkräves av staten, åläggas tillse, att de värnpliktige ej genom fältmarscher och dylikt äventyra att taga skada ävensom i övrigt ägna synnerlig omsorg åt de värnpliktigas hälsa med hänsynstagande till deras olika kropps-konstitutioner. Slutligen bör beträffande anmäld sjuklighet, stränga krav på full juridisk bevisning därom ej få uppställas utan möjligheten och sannolikheten av sjukdomsanlag eller tillräcklig motståndskraft mot strapatser få falla utslaget. Yrkanden härom har framställts i motionerna 175 och 231.

Vidare ställer det sig så hänsynslöst, att en myckenhet värnpliktiga genom tvångstjänstgöringen *förlorar sin utkomst*. Genom inkallelse till militärtjänstgöring ryckas dessa värnpliktiga ur sin miljö och det lilla rotfäste de lyckats förskaffa sig. Det blir deras ensak, att, sedan man från militärtjänsten blint släppt ut dem igen i världen såsom frigivna fångar, söka reda sig bäst de kunna.

I känslan av det oerhörda i ett sådant behandlingssätt har räckts de förorättade ett litet halmstrå genom lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete. Denna gäller dock blott frånvaro från anställning för värnpliktsövning om högst sextio dagar eller mobiliseringsövning. Denna författnings hjälplöshet är ägnad att väcka nästan medlidande. Den överlämnar till och med åt de värnpliktiga, att uttaga ett skadestånd genom rättegång, om frivillig överens-

kommelse ej träffas. En sådan rättegång kommer sällan eller aldrig till stånd på grund av de omkostnader och ovissa öden, som vila över ett sådant företag.

Erfarenheter om denna lags otillräcklighet föranledde 1916 års riksdag i anledning av väckta motioner att ifrågasätta lagens utsträckning även till det fall, att vapenövnings längd översteg sextio dagar, ävensom förtydligande att med »annans tjänst» jämväl förstods statens eller kommunens tjänst. Någon skyldighet för staten att taga hand om de värnpliktiges ersättningstalan, istället för att tanklöst lägga även den bördan på de rättslösa unga männen, blev icke föremål för någon uppmärksamhet.

Denna framställning, som inkom den 8 maj 1916 till justitiedepartementet, remitterades först den 23 påföljande november till socialstyrelsen. Den senare har därefter den 20 januari 1923 inkommit med utlåtande, vadan framställningen i över sex år legat hos styrelsen.

I sitt yttrande kommer socialstyrelsen till det resultat, att den av riksdagen begärda lagstiftningsåtgärden icke kan förordas. Det framhålls särskilt, att även i kollektivavtalen uppsägningstiden för arbetsanställda i regel vore synnerligen kort eller ingen alls. Arbetsgivaren kunde lätt undandra sig de tillämnade skyldigheterna. Han hade för regel att endast någon kort tid före skyldighetens inträdande uppsäga den anställde eller ock efter den anställdes påbudna återtagande nästan omedelbart uppsäga och avskeda honom. Om detta på något sätt kunde genom tvångsföreskrifter förebyggas, kunde befaras, att arbetsgivare allmänt skulle undvika att överhuvudtaget anställa personer, som hade att fullgöra sådan tjänstgöring.

Svårigheterna att på den gällande och till utvidgning ifrågasatta lagstiftningens grund komma tillrätta med dessa missförhållanden äro säkerligen oövervinnerliga. Visst är att kronan icke utan grov kränkning av rättvisan kan tillåta sig denna hänsynslöshet vid sidan av uttagningen till militärtjänst. Det finns ingen rimlighet i att lägga denna extra börda på de värnpliktiga och icke heller i dess väsentliga utsträckning på arbetsgivarna, som måste tillse, att deras näringar upprätthållas och ej alltid kunna påräkna skickliga vikarier, vilkas avskedande för övrigt efter en kort tjänstgöring för att lämna rum åt den återinträdande värnpliktigen icke heller är någon skälig ordning. Visst är vidare, att icke heller genom en teoretisk förpliktelse för arbetsgivaren att giva ett fullt tillräckligt skadestånd, skall i tillämpningen ernås något, som ens i någon mån kan betecknas såsom försvarligt.

Det är sorgligt vad de värnpliktiga kunna utsättas för genom statens tillskyndelser. Man tänker icke på konsekvenserna eller är icke betjänt med att på allvar beskåda dem. Ingenstädes någon hjälpande hand. Statsmakten slumrar. Den förorättade får resignera inför ödet. Någon annan utväg finnes icke.

Något brådskande ärende har detta tydligen icke heller ansetts vara.

Militärväsendet är uppbyggt på brutaliteten i världen och det har icke utrymme för någon filantropi.

Därest fortfarande den manliga ungdomen pålægges bördan av den allmänna värnplikten, bör värnplikts skiljande från tjänst eller arbete, på sätt riksdagen år 1916 ifrågasatte, rätteligen icke alls ifrågakomma. Skälig hänsyn bör härvid dock tagas jämväl till husbonden eller arbetsgivaren ävensom till den, som under värnpliktigs tjänstgöring upprätthåller hans tjänst eller arbete. Gottgörelse för skada genom mistning av anställning bör rättvisligen utgå efter skadans fulla värde, med hänsyn jämväl till bristande framtidsutsikter samt betalas opåmint av staten, vilken sedan i mån av fog och billighet må hålla sig till husbonden eller arbetsgivaren. Yrkanden härom ha framställts i motionerna nr 176 och 231.

Samvetsvång.

Slutligen är det en del värnpliktiga, som hysa *samvetsbetänkligheter* mot värnpliktens utövande. Det råder olika uppfattningar, om hänsyn skall tagas till sådana betänkligheter, och åtskilliga meningar uppstå i fråga om utsträckningen av en befrielse på sådan grund.

Även här har en lagstiftning skyndat till, nämligen lagen den 21 maj 1920 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktigs tjänstgöring.

Lagen gäller endast religiösa betänkligheter. Den har många hakar och tillämpningen ännu flera. Nu anmäla sig även samvetsömna, som vägra tjänstgöring av egen reflektion utan någon särskild trovisshet. Hänsyn är här minst lika mycket på sin plats, som i det andra fallet, men svårigheten att skilja agnarna från vetet säkerligen åtskilligt större. Härtill kommer, att genom värnplikten de inkallade taga skada även till sin själ. Krigskulturen och dess hemsökelse sätta spår efter sig och fredsrösterna tystna. Detta fästa sig kanske de inkallade icke så mycket vid. Men det allmänna har så mycket större förpliktelser att göra det, en förpliktelse, som icke heller kommer till något behjärtat uttryck.

En särskild aktualitet har denna fråga erhållit genom studeranden Stig Holms värnpliktsvägran, icke av religiösa utan av allmänna idéella skäl. I anledning av denna vägran blev han genom oförstånd föremål för en fångtransport med bojor om händer och fötter. Att något sådant kan gå för sig är i alla fall symptomatisk för den kultur, militärväsendets suveränitet skänker även underordnade befattningshavare. De skäl, som av denna händelse skulle påkalla ändring i lagen, tolkas bäst av den anklagade själv. Inför krigsrätten motiverade han den 1 augusti 1923 sin vädjan sålunda:

»Till en början beder jag, yttrade Stig Holm, få göra några förtydliganden i ett par frågor, som givit anledning till missförstånd. Man har funnit det underligt, att jag med den ståndpunkt jag intar i värnpliktsfrågan dock i vanlig ordning i fem månaders tid fullgjort min värnplikt. Såsom motiv härför kan jag anföra följande: För det första har den, som vägrar av allmänt kulturella skäl (till skillnad från de religiösa samvetsömna, som ju ha sin civila värnplikt), intet annat sätt att avvisa beskyllningar för s. k. skoskavsantimilitarism än att någon tid deltaga i de militära öv-

ningarna för att därigenom få ett tillfälle att visa att det inte är de ansträngningar, som äro förenade med exercisen, som avskräcka honom. Jag kan inte tänka mig, att någon av mina kamrater anser det vara av bekvämlighetsskäl som jag nu efter fem månaders tjänstgöring värnpliktsvägrar och tar de konsekvenser som därmed följa i stället för att fullfölja den återstående tämligen smärtfria utbildningen här och i Stockholm. — Vidare var det för att vinna sakkunskap i ämnet. Det är ju givet, att den som själv tagit del i den militära utbildningen med större vederhäftighet torde kunna yttra sig i militära frågor än den som står alldeles utanför. — Slutligen har jag gått kvar för att få tillfälle att påverka mina kamrater.

Ännu en fråga anser jag till en början måste utredas. Vem har rättighet att kalla sig samvetsöm eller göra anspråk på att ha ett särskilt känsligt samvete? Enligt den populära uppfattningen kallas nog endast den människa samvetsöm, som är så utpräglat religiöst-altruistisk till sin läggning, att hon måste hysa en rent fysisk motvilja mot att ta i ett skjutvapen. För att få använda ordet samvete i detta sammanhang tyckes fordras, att man skall reagera uteslutande instinktivt och känslomässigt mot ett krig. Men då måste jag också erkänna, att jag icke för egen del kan använda mig av ordet. Jag tror mig ha kommit till min uppfattning av värnplikten på rent intellektuell väg. Jag vågar räkna mig till godo att det i mitt fall icke är fråga om någon halvt patologisk överkänslighet eller över huvud om några känsloyttringar (dessa uttryck få under inga omständigheter fattas såsom angrepp mot de religiösa samvetsömma), möjligen med undantag av att jag som varje normal människa erfar en viss vämjelse vid att tvingas företaga mig något, som förefaller mig direkt förnuftsvidrigt. Jag söker inga förmildrande omständigheter i min sinnesbeskaffenhet. En människa med självaktning bjuder inte ut sin själ att dissekeras av en krigsrätt.

Efter allvarlig självrannsakan har jag funnit, att det är mig omöjligt att deltaga i någon art av krig av den anledningen, att ett modernt krig visat sig innebära såväl den andliga som den materiella kulturens undergång för så gott som varje stat som tar del däri. Det är vidare min övertygelse, att något land måste taga första steget och risken av en avrustning och i händelse av ett anfall från en annan stats sida upprätta ett passivt motstånd liknande det, som nu etablerats i Ruhr. Så allvarligt måste nog ett försök att rädda den europeiska kulturen tagas. För ett billigare pris står det målet säkerligen icke att vinna. — Med vem kan samarbete sökas för uppnåendet av detta mål? Av de maktägande i ett kapitalistiskt samhälle är intet att hoppas, när de hylla den fria konkurrensen och därför anse kriget vara ett nödvändigt ont. Den socialistiska internationalen har misslyckats i sina försök att förebygga krig, och i vårt land åtminstone utgöra ju socialdemokraterna ett nästan borgerligt parti; de fordra dock likställighet inför lagen för den icke religiöse som för den religiöse beträffande värnpliktsvägran. Det kommunistiska partiet är kanske på sitt vis det mest militaristiska som för närvarande existerar. Vill man bekämpa kriget återstår tydligen endast att vädja till den enskilde. Men vägen är stängd genom de lagbestämmelser vi nu äga.

I detta sammanhang bör påpekas, att vederbörande vid underrättelsen om min tilltänkta värnpliktsvägran framkastade ett antagande att under-teknad eventuellt vore sinnesrubbad. Man var nog människovänlig, vilket härmed tacksamt erkännes, att icke från första ögonblicket betrakta

mig som brottslig. För den som satt sig in i nu gällande lag kom emellertid ett dylikt antagande alls icke oväntat. Lagen förutsätter nämligen att det endast existerar fyra kategorier människor: militarister, religiösa, sinnesrubbad och samhällsvådliga brottslingar. Varje värnpliktsvägrare, som bygger sin vägran på allmänt kulturella och humanistiska motiv, betraktas av staten antingen som sinnesrubbad eller som straffvärd. Staten är så till vida direkt utvecklingsfientlig, den stämplar som brottslingar dem, som kunna anses stå moraliskt högre än andra i kraft av den etiska styrka, som är förutsättningen för en på uppriktiga motiv grundad värnpliktsvägran. (Härmed vill jag inte ha uttalat mig om huruvida min egen vägran har något moraliskt värde.) Genom att förbjuda dessa att genom överensstämmelse mellan lära och liv verka för sina idéer tyckes staten vilja förhindra en etisk utveckling. Det är detta motstånd, som i varje stat måste brytas om en människa med rent samvete skall kunna anse sig som statsmedborgare och om det över huvud skall finnas något hopp om att kriget någonsin skall kunna skaffas ur världen.

Då förslagen om allmän avrustning, omfattande alla Europas nationer, alltid visat sig hopplösa, tyckes enda räddningen ligga däri att någon stat tar första steget. Det är åtminstone min tro, men därmed följer med logisk nödvändighet att jag också i mitt privata liv måste följa de principer, som jag anser borde gälla för staten. Utan mod till offer kan ingen stor sak vinnas. Det gäller för staten som för den enskilde. För min samvetsfrid — ty om något sådant vågar jag verkligen tala — kan jag icke annat än värnpliktsvägra.

Den som närmare önskar lära känna de idéer jag här förfäktat, torde taga del av dr Nathanael Beskows ståndpunkt i frågan. För egen del räknar jag mig som den obetydligaste bland dem, som hylla honom som sin lärare. — Och till sist kanske ännu ett ord. Det är ju att hoppas att nu gällande bestämmelser med det snaraste skola bli ändrade. Jag inser att det är föga troligt att min vägran kommer att få någon betydelse i detta hänseende. Kvar står dock för var och en den oavvisliga plikten att icke bidra till något, som han anser vara ett ont.»

Bibehålles värnplikten synes mig värnpliktig böra befrias från tjänstgöring på grund av uppriktiga betänkligheter vare sig de härledas från religionsbekännelse, samvete eller förnuft. Värnpliktig, som sålunda befrias från vapenövningar, må icke påläggas en längre civil tjänstgöringstid och därigenom tillika utsättas för större risk att förlora innehavande tjänst eller arbete. Slutligen bör väl en gång undergången bestraffning för vägran att fullgöra värnplikt få anses såsom fullt bevis, för att sådana betänkligheter, som ovan sägs, förefinnas. Yrkanden härom framställas i motionerna nr 177 och 231.

Allmänna
erinringar.

Det är nu bekant, att värnplikten också stärker många värnpliktiga och att den sätter pli, som man uttrycker sig, på en del klumpiga pojkar. För detta ändamål är emellertid den allmänna värnplikten icke inrättad. Kroppskulturen måste en gång tillgodoses på civil väg efter vidare synpunkter. Erforderliga medel därtill och nödigt intresse komma att stå till buds först genom värnpliktens och det övriga härväsendets avskaffande.

De ovan ifrågasatta ändringarna i förenämnda tre specialförfattningar

äro, så vitt jag förstår, ur rättens synpunkt ofrånkomliga. Å andra sidan är det ganska uppenbart, att allt plåstrande på denna lagstiftning fortfarande icke kan bliva annat än ett palliativ.

Det kommer ock att invändas, att simulation i hög grad befrämjas genom vad ovan ifrågasatts. Denna invändning saknar kanske icke fog, men det måste bestämt förnekas, att staten har rätt att förekomma den genom att kasta många i olycka. Regeringsformens 16 §, liksom för övrigt gudomlig lag, förbjuder en var och således förmodligen även statsmakten att någon fördärva eller fördärva låta.

Bibehålles den allmänna värnplikten fortfarande, bör staten hålla de värnpliktiga skadeslösa i vida högre grad än nu är fallet och likaledes meddela befrielser i mycket större utsträckning. Men som sagt, även dessa efterverkningar av den allmänna värnplikten kunna icke tillfredsställande hävas annat än genom värnpliktens avskaffande.

Avrustningen.

Genom den framställning, som ovan lämnats, framgår tillräckligt, att dess resultat måste bliva ett förord för en svensk avrustning just nu och icke en ny härordning.¹

Slutsatser.

En allmän avrustning samtidigt från alla staters sida måste enligt samma åskådningssätt visserligen vara det rätta ordet, det praktiska greppet på problemet. Detta steg skulle kanske de besegrade stormakterna vara beredda att taga. De segrande äro uppenbarligen icke beredda, ty krigsfreden ligger dem för nära. Kriget är icke ens avslutat, så länge skadestandsfrågorna äro svävande. Intressepolitiken har för djupa rötter på dessa ställen med utgreningar i olika världsdelar. Någon annan måste därför börja utan avvaktan på de andra och därigenom sätta liv i den nya tidens omvärdering av utrikespolitikens mål och medel.

Det har så ofta blivit sagt, att de små länderna böra gå i spetsen, att man börjar nästan tröttna på det talet och misströsta om, att detta någon sin skall ske. Det har lika ofta framhållits, att de skandinaviska länderna på grund av sitt läge och övriga förhållanden äro särskilt i tillfälle att för egen del gå till handling, ehuru även det talet till sist tystnat, därför att »ingenting sker».

Emellertid gives det en omständighet, som även ute i landet kommer att resa stort motstånd mot icke blott en avrustning, utan även mot avse-

Härordningen en stor försörjningsanstalt.

¹ Motioner om avrustning ha väckts: av herr Lindhagen inom andra kammaren år 1914 senare riksdagen nr 202 (nordisk eller svensk), 1915 nr 174 (nordisk eller svensk), 1916 nr 219 (allmän m. m.), 1917 nr 315 (allmän m. m.) och inom första kammaren 1919 nr 87 (svensk), nr 114 (allmän m. m.), 1920 nr 189 (exneutrala staternas och svensk) och 1922 nr 89 (allmän): av herr Vennerström i andra kammaren 1919 nr 204 (svensk); av herr Winberg i första kammaren 1920 nr 190 (svensk); av herr Vennerström m. fl. i andra kammaren 1920 nr 217 (svensk).

värda minskningar i rustningarna och det är svårt att bedöma, i vilken omfattning detta motstånd kan uppenbara sig. Härordningen är nämligen en stor försörjningsanstalt. Den myckenhet människor, som är beroende av densamma, måste i dess minskning se ett hot mot sin självförsörjning eller en avsevärd försämring i sitt ekonomiska och sociala läge.

Här möta först motsättningarna mellan rustningsfolket och avrustningsfolket, mellan militärväsendets anhängare och dess motståndare.

Rustningsfolket befinner sig nu som tillförne företrädesvis på samhällens höjder. Försvarsrörelserna komma från »*de övre tiotusende*». De äro alltid besjälade av den övertygelsen, att den så kallade försvarsfrågan oföränderligen förblir att vara landets största fråga. »Försvaret främst» ringaktar fredsfrågan nu som förut och förbiser helst den sociala frågan i nutiden. Den dväljes i de ärorika krigsminnena, älskar nästan farorna och diktar upp dem till proportioner. Framförallt ligger en försörjningsfråga bakom denna försvarsvilja, som besjälas de bättre situerade och växer med den sociala rangskalan. Försvarsbördorna skänka dessa samhällsklasser befordringsutsikter, befälsposten, glans och makt. Fördelarna av militärväsendet överväga för dem dess bördor. Härordningen har, näst Gud förstås, varit de ledande samhällsklassernas fosterländska ideal och kriget den stora besökelsen.

Stolta uttryck för detta askådningssätt äro inhuggna i stenstil i slutorden till den svenska krigsaktivismens flammande manifest »Sveriges utrikespolitik» och dess påminnelse att »det enda nödvändiga är, att Sverige lever, icke att vi leva». Vilken sublim förvillelse ligger icke i denna ordkonst. Sverige är dock ingenting annat än Sveriges folk och detta folk är en ouplöslig del av mänskligheten.

Avrustningsfolket består också av människor, som påverkas av sina intressen och lätt jämka åsikter efter intressenas omvandling. De mindre bemedlade befolkningslagren säga sig, att försvaret icke får ställa landets bärkraft i skuggan. De föreställa sig, att det stora flertalets fattigdom icke medger offret av stora summor på militärutgifter, de bliva benägna att spara för de sociala omsorgerna. Dessa intressen, stödda av deras maktlöshet, verka, att deras bärare i frågor som denna se klarare. De äro redo att bedöma farornas sannolikhet och omfattning. De tänka efter, huruvida ej världen gått framåt i alla fall. Den försvarsolust, som tillvitas dem, är rättare sagt en folkets reflexionslust. De fatta och förstå, att mänskligheten är deras fädernesland och att Sverige är deras hem i detta stora broderskap.

Under sådana förhållanden är det en historisk nödvändighet att främst vrida vapnen ur händerna på de rustningsivrare, som äro lägrade på höjderna, men icke blott detta utan att skrida till avvärning av alla människor, såsom ovan blivit betonat.

Bekymmersammare ställer det sig i fråga om *dem, som hava sitt uppehålle av de militära inrättningarna* samt genom deras begränsning eller

indragning hotas av minskade befordringsutsikter, ekonomiska förluster eller kanske ruin. Detta gäller såväl hög som låg. Det må vara förlåtligt, om dessa människor ej känna härordningens minskning eller avrustningen såsom något ideal och av sitt intresse komma att motsätta sig desamma, såvida ej vederlag gives.

Hit hör företrädesvis den befolkning i *samhällen, särskilt stadskommuner*, som kanske efter trägna egna bemödanden fått åtnjuta förmånen, såsom det kallas, av ett eller flera regementens förläggning i deras samhällen. Indragningen av ett sådant regemente betyder ekonomisk förlust för stora och små, för fastighetsägare, handlande, hantverkare, arbetare, och därtill stegras kanske utskylderna.

Denna omständighet utspelas ibland såsom en anledning till bibehållande av alla regementen med betonande någon gång tillika, att de böra skonas såsom ärorika minnen. Äran bibehålles dock bättre såsom en hönör i historien än genom en omplantning i ett tidsläge, där den icke har hemort. Vidare kan påminnas därom, att förenämnda ekonomiska hänsyn icke avhörts, då regementen flyttats från ort till annan till gagn för officerskåren och möjligen av någon militärteknisk teori. Från Malmköping exempelvis har till mig framförts klagomål, huruledes de små boningshusens värde nedsjunkit synnerligen genom det sedan gammalt där förlagda regementets förflyttning till Strängnäs.

Härtill kommer det öde, som drabbar *den stora personal med familjer, som är anställd i militärväsendet* direkt eller indirekt. Den direkt anställda personalen måste naturligtvis erhålla lön jämte övriga förmåner som pension, men detta gottgör icke förlusten av befordringsutsikter, med vilka man räknat och vilkas förlust rätteligen också borde på något sätt ersättas. Den extra personal, som ännu icke vunnit fast anställning, får förmodligen såsom hitintills skett på andra områden, under Geddesyxans bekväma, men omänskliga framfart, lämna sina sysselsättningar och sitt framtidshopp utan någon misskund.

I allmänhet bekymrar sig statsmakten föga för de *människoöden, som i det tysta offras* även för nya nyttiga omgestaltningar. Man kan visserligen säga, att i historien alla framsteg gå fram över ruiner och att i det enskilda livet var och en får stå sitt ödes kast. Ifall man icke heller i detta fall kan i stort sett komma längre, bör dock åtskilligt lidande kunna förekommas, om man befilitar sig därom. Utvägar kunna nog träffas för att mildra övergången och skaffa nya utkomstmöjligheter i stället för dem, som borttagas. Vad särskilt borttagande av regementena angår böra de samhällen, som drabbas svårt därav, tillförsäkras företrädesrätt till nya statsanläggningar för tidsenliga syften, som kunna nu eller i den närmaste framtiden ifrågakomma. Ett yrkande om en sådan hänsyn, som nu sagts, återfinnes i motionen nr 235.

Den samverkan mellan Sverige, Norge och Danmark, som ligger i sakens

natur samt hitintills ägt rum på skilda områden och icke minst under kriget, bör av begripliga skäl helst omfatta även avrustningsfrågan. En av mig år 1914 i anledning av härordningsfrågan väckt riksdagsmotion syftade till en sådan samverkan. Denna framställnings yttrande i denna del lydte såluda:

»För att åstadkomma något i våra dagar kräves emellertid sammanslutning mellan flera för fullföljandet av gemensamma intressen och övertygelser. Det är alldeles visst, att vi kunna uträtta mycket mera i fredsfrågan såsom en motsättning emot försvarsfrågan, ifall vi gå samman med de båda andra nordiska länderna efter frivillig överenskommelse, så långt ländernas intressen äro gemensamma. Det är så mycket naturligare att denna angelägenhet vinner beaktande just detta år, som 1914 är ett sekelminne icke blott i den europeiska utan även i den skandinaviska fredsfrågans hävder.

Nationalitetstanken gjorde nämligen år 1914 en landvinning genom att det gamla Norge återuppstod och blev igen sig självt. Men gärningen blev icke fullkomnad. Den svensk-norska unionen brast därför, så den i sitt första framträdande och sina konstitutionella former uppbyggts på en osanning. Det var nämligen icke så som det stod inskrivet uti riksakten, att den tillkommit 'ej av vapen men av den fria övertygelsen'. Det var i själva verket svenska trupper, som avtvungit norrmännen ett ovilligt medgivande och det var nog samma maktfaktor, som framskymtar bakom de företrädesrättigheter, vilka i avtalet inrymdes åt det svenska väldet. Dylika grundvalar kunna icke uppbära annat än en tillfällig byggnad och de skapa aldrig en fridens boning. Det var detta som gjorde, att unionen gick sönder, när situationen möjliggjorde det för den, som kände sig undertryckt. En dylik upplösning av det, som varit vrängt i ett samliv, kan icke annat än lända till båda kontrahenternas fördel.

Emellertid har den nära hundraåriga föreningen därför icke varit förgäves. Den har hållit vid makt och utvecklats känslan av samhörighet i realiteterna och ett behov av gemensamt framträdande, i den mån detta sker frivilligt och på grund av en förvärvad ömsesidig uppfattning, att därigenom vinnas ömsesidiga verkliga fördelar. Detta är utgångspunkten för de nya vägarna, vägar som måste bli va nya även därutinnan, att de mål, till vilka de leda, inbjuda alla tre skandinaviska folken att tillsammans beträda desamma. Vad vore riktigare än att sekelminnet 1914 invigdes med någon samfällid officiell erinran om dessa nya riktlinjer i våra gemensamma interskandinaviska strävanden.

Här möter emellertid detta vanliga fortlevande i ett åskådningssätt, som har sitt upphov i gamla tidens förhållanden utan att man känner eller tager någon hänsyn till de djupgående förändringarna sedan dess i livsvärdena. Även här dyker upp en ny fruktan, nämligen den förmenta stora krigsfaran för Danmark från Tysklands sida. Därför skola vi i vår skandinaviska utrikespolitik lämna Danmark åt sitt sorgliga öde och samråda endast om ett närmande mellan de norska och svenska folken. Denna sista tanké är ganska vanlig i Sverige, i Norge förspörjes den också ofta och Danmark tiger.

Vilken blek och blodlös lära är icke detta. Den erinrar mig med grämselse om en ung finsk skalds dikt efter ett förhoppningsfullt första besök i Sverige, som lämnade efter sig brustna illusioner. Han fann, säger

han, 'ett folk i små bestyr med spridda sinnen'. Det är visserligen sant, att utvecklingens gång är en ständig förnyelse, ett begynnande oavlatligt om igen från början. Men utvecklingens vinst bör dock vara, att dessa nya tag varje gång kunna ske från bredare utgångspunkter. Dessa tankar om ett politiskt närmande igen endast mellan Norge och Sverige, dessa skuggor utan nytt liv, från en förgången tid, må de återvända till den eviga vilan i en oåterkallelig grav.

Den åttonde skandinaviska arbetarekongressen i Stockholm 1912 antog också utan debatt ett av vederbörande utskott enhälligt förordadt uttalande om att kongressen fann 'att tanken på ett folkligt samarbete mellan de skandinaviska folken fram mot enhetlighet, där sådan med fördel kan tillämpas, är synnerligen beaktansvärd' och utvecklade några ytterligare synpunkter i detta ämne.

Den stora frågan är således vad de tre länderna skola sträva efter gemensamt i sin utrikespolitik.

Till en början böra de då följa föredömena från den övriga världen. För att konsolidera ställningarna, upprätthålla jämvikten och förenkla förbindelserna uppdelas sig stormakterna i allianser eller ententer. De tre skandinaviska länderna böra också sammansluta sig under den ena eller andra formen och göra det officiellt. Därigenom lämna de en viktig insats i jämviktens upprätthållande, avklippa en del förlegade föreställningar om nödvändigheten att de gå var för sig, göra slut framför allt på det oroande talet om det ena eller andra skandinaviska landet såsom blivande bundsförvant åt olika stormaktsgrupperingar samt höja sin egen tillförsikt inåt och sitt anseende och inflytande utåt.

Nästa fråga är då vad ett sådant närmande skall ha för officiellt syfte. Av den förda diskussionen i dessa ämnen synes nästan framgå, som om det icke skulle finnas något annat att samla sig kring än ett försvarsförbund. Denna tanke möter förklarliga svårigheter redan därför att man på många håll fruktar, att ett försvarsförbund skulle medföra förpliktelser till nya rustningar, som man icke vill vara med om, då strävandet i stället bör vara att minska eller avskaffa bördorna. Ett samråd kan dock tilläventyrs äga rum rörande användningen av den krigsberedskap, som i alla tre länderna under en tid framåt säkerligen i alla fall kommer att finnas kvar, detta dock utan förbindelser och under förutsättning att det kan leda till nedsättningar, som på någondera sidan annars ej skulle kunnat vinnas. Men ententens utgångspunkt och tyngdpunkt måste vara fredsfrågan i dess motsättning mot försvarsfrågan.

När ett sår läkes, kommer läkningen inifrån och den röjer sina framsteg genom att den skyddande naturliga hudbetäckningen växer till från sidorna och småningom begränsar sårytan, till dess denna alldeles försvinner. På samma sätt förhåller det sig med det stora sår i nationernas liv, som kallas kränkning av nationernas rätt genom krig och andra valds handlingar. Detta sår helas icke på en gång. Organiskt läkes även det småningom och det gäller då att befrämja och icke hindra den fulla läkningen på de delar av sårytan, där den kan försigga. Av förut angivna skäl synes tiden kunna vara inne för de skandinaviska länderna att taga i övervägande, om de ej äro kallade och följaktligen skyldiga att taga ett nytt initiativ, som läker såret såvitt deras landamären angår och därigenom även påskyndar den övriga helbrägdagörelsen i världen. Den skandinaviska ententen eller alliansen skulle med andra ord till skillnad från andra dylika kombinationer ha till syfte ett gemensamt framträdande i fredsfrågan med ett program, som i huvudsak borde innehålla följande:

1:o) avrustning i allt väsentligt samtidigt i de tre länderna och efter gemensam plan, som även kan taga hänsyn till övergångsformer och upprätthållandet av en kår tillsvidare för gränsbevakning;

2:o) en samfällid deklARATION från de tre skandinaviska länderna till övriga stater, eventuellt efter förhandlingar med de senare däri, med avisande av varje befogenhet att träda oss för nära, meddelas, att det stora steget skett på grundvalen av rätten och samtliga staters fredsutfästelser i vår tid samt för att giva ett föredöme och ett nytt fruktbart initiativ i uppnäendet av det fredstillstånd i världen och den inre förkovran inom varje land, varpå mänskligheten väntar;

3:o) samråd mellan de tre skandinaviska folken om ett överensstämmande program för ländernas gemensamma framträdande utåt i fredsarbetet och den internationella rättsbildningen i övrigt;

4:o) samråd mellan de tre folken om överensstämmande riktlinjer för varje lands inre reformarbete med anlitande av de frigjorda arbetskrafterna och penningmedlen och särskilt ett övervägande, i vad mån en helt annan värnplikt må upprättas för att stärka det unga släktets hälsa samt utföra odlingsarbete och dylikt för att bereda rum för de fattiga i länderna.

Detta program kan också betecknas såsom en rationell neutralisering. Hitintills känner man ej annat än neutralisering med bibehållande av militärbördorna, väsentligen oförminskade, vilket ju i själva verket är något vanskapligt och inkonsekvent. Det steg, som nu borde tagas, är en neutralisering med ett förnuftigt innehåll särskilt i det avseende, att den åtföljes av befrielse i det väsentliga även från rustningsbördorna. Den förenämnda deklARATIONEN kan som sagt lämpligen förbindas med föregående förhandlingar med alla övriga makter och framföras såsom ett nytt internationellt problem.

Nu förstår jag mycket väl, att detta för många framstår i dag allenast som drömmar. Men de innefatta i alla fall förhoppningar, som en gång skola bli förverkligade. Dagens utopi är morgondagens verklighet har det blivit sagt. Ett till synes djärvt steg i sådan riktning måste en gång tagas och det bör finnas goda utsikter till att ett dylikt initiativ skall föra både initiativtagarna och världen i övrigt framåt.

På grund av vad sålunda anförts hemställes: att riksdagen, med anledningen av det kungliga förslaget till försvarsfrågans lösning, ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte jämväl taga initiativ till ett målmedvetet framträdande uti den svenska utrikespolitiken för fredsfrågans lösning i dennas hela vidd och särskilt i syfte att undersöka möjligheten av en entent eller allians mellan de nordiska länderna för en gemensamt företagen avrustning efter det program, som ovan huvudsakligen uppdragits, eller med andra ord för nordens neutralisering med befrielse väsentligen från rustningsbördor.

Möjligheten av en nordisk avrustningsallians bör vara mer aktuell nu efter krigets avslutande än för tio år sedan vid dess början. En sammanslutning mellan ännu flera smärre nationer för initiativ till en världsorganisation för freden är visserligen också en ofta framhållen praktisk angelägenhet i nutiden. För att emellertid komma igång med avrustningen är det icke lägligt att för mycket inveckla själva starten. De nordiska länderna äro ostridigt de, som lättast kunna taga initiativ. Huvud-

saken är, att en början blir gjord från dem, som av förhållandena äro mest uppfordrade därtill.

I brist på nordisk samverkan innebär emellertid även svensk avrustning »en ny beslutsamhet», som måste högeligen gagna vårt land och giva en lösning för en ny världsordning.

Nybildningar.

Genom militärväsendets avrustning upphör dess användning sasom ordningsmakt, vartill den enligt författningar och praxis kan användas inom landet även i fredstider. Fråga uppstår således om behovet att i stället upprätta en oundgänglig ordningsmakt och om sättet för dess organiserande.

*En folklig:
organiserad
ordningsmakt.*

I landets kommuner finnas för ordningens upprätthållande inrättade polisorganisationer. Det lider väl intet tvivel, att även statsmakten behöver en motsvarande ordningsmakt att tillitas vid erforderliga tillfällen. Denna ordningsmakt behöver ej hava stora proportioner. Militären har för ändamålet sällan anlitas och i ringa utsträckning.

Ordningmakten kan dessutom användas för det föga sannolika behovet av en neutralitetsvakt. Den bör då ock kunna i händelse av behov förstärkas, men bör ej gagnlöst hållas beredd till neutralitetsvakt under långa tider, då behov därav icke föreligger. Uppgiften blir att markera gränsen vid enstaka punkter, där på dennas andra sida förekommer truppsamling. Enahanda ordning bör ock gälla neutralitetsvakten till sjöss.

Det är således här icke fråga att utbyta en värnpliktsarmé mot en legohär. I detta sammanhang må på sidan om föreliggande fråga dock bemärkas, att erinran ofta göres, att en legohär, såsom brukbar för diktatoriska planer, ej bör få ersätta en värnpliktsarmé. Dessa spekulationer röra sig igen på den eviga ofredens område och äro även i och för sig ganska omtvistliga. Tvångstjänstgöringens avskaffande är så befogat, att dennas bibehållande under en sådan förevändning icke synes försvarligt. När diktatoriska planer uppbäras av tidsförhållanden, pläga alla slags former visa sig tjänliga till dessa planers förverkligande. Även den allmänna värnplikten är en gåtfull faktor, av vilken kan väntas vad som helst.

Att den nu ifrågasatta ordningmakten skall stå till den sittande regeringens förfogande och kunna av denna med tillförsikt anlitas är ett naturligt krav, som ingen tidsålder kan åsidosätta och alla regeringer måste göra gällande. Uppgives detta, är man inne på den farliga och oefterrättliga vägen, som ovan blivit belyst, nämligen tävlan mellan olika samhällsklasser eller maktkonstellationer, att en var skaffar sig en väpnad makt, med vilken de kunna bekriega varandra. Garantien mot missbruk är, att landet med stöd av en förnuftig författning bereder sig den regering den behöver och önskar sig, och att den folkliga kontrollen, genom upplysning och självständighet för individen, kommer att betyda något

mera än nu. Även här gäller, att om man ej har tilltro till det goda och visa, så är allt förgäves i staten.

En särskild omsorg bör dock ägnas denna ordningsmakt i syfte, att den blir folkligt organiserad. Därtill fordras tydliga bestämmelser om de ändamål, för vilka den får användas och andra föreskrifter till förekommande av missbruk.

En annan utväg är omsorgen om rekryteringen. Denna kan ske på frivillighetens väg, vilket sannolikt kommer att föredragas. Bland dessa frivilliga skulle sedan utväljas dem, som hava största vitsord för pliktuppfyllelse, nykterhet och erfarenhet. Urvalet borde ske genom en eller flera kommissioner, som kunna tillsättas exempelvis av de i riksdagen representerade olika partiernas styrelse, efter dessas styrkeförhållande i riksdagen. Den uttagna kontingenten bör avlägga en högtidlig försäkran om pliktuppfyllelse, oväld och humanitet i uppdraget samt erhålla en mångsidig utbildning, däribland även i social etik. Den bör användas till nyttiga sysselsättningar under de långa tider, då den säkerligen ej behöver tillitas för sitt egentliga ändamål. Organisationen bör även kompletteras med bestämmelser om dess förstärkning vid utomordentliga behov.

Vad angår ordningsmaktens storlek ställa sig anspråken säkerligen olika efter skilda uppfattningar om militärväsendet. För min del föreställer jag mig, att efter människornas avväpning i detta land tre styrkor av tre- till fyrahundra man, förlagda till vardera av rikets tre delar skulle vara fullt tillräcklig.

*Militär-
musikens
bibe hållande
och omvån-
dning.*

Vid alla organisationer för en härordning har militärmusiken blivit styvmoderligt och lättvindigt behandlad. Den har framstått som en liten detalj av mindre vikt, som ingen satt sig in i. Detta beror nog på, att, inför anspråk på begränsningar, officerarna satt större värde på ett gevär än ett musikinstrument. Militärmusiken är ju också det enda i militärväsendet, som gör manskapet och ortsbefolkningarna glädje. Det som skjuter och bringar förödelse framstår däremot enligt sakens natur såsom det viktigaste. Från avrustningshåll har å andra sidan till och med framhållits, att efter som musiken är det enda, som gör militären populär, är det en angelägenhet av vikt att musiken främst blir avskaffad. Man kan ju också säga, att under fredstider, som vi haft i över hundra år och förmodligen få behålla under de nästföljande hundra åren, behöver manskapet inga särskilda förnöjelser. Det är endast när det gäller allvar, liv eller död med andra ord, som det är ett tekniskt militärt krav, att soldaterna stimuleras genom musiken. Under kriget lär ock musikens betydelse i nämnda avseende ådagalagts och mångenstädes föranlett upprättandet av nya eller förstärkta musikkårer.

I föreliggande förslag har också musiken ansetts kunna göras till styvbarnet. Man har till och med inskränkt orkestern till en lärare och sex ynglingar. Med en sådan sammansättning kan någon god musik icke ut-

föras. De anställda som sakna utsikter till befordran komma säkerligen icke heller att låta binda sig mer än för någon kortare tid. Både militären och allmänheten komma att förlora den vederkvickelse och kulturella insats, som militärmusiken hitintills åstadkommit. Enligt motiven synes den hädanefter endast skola användas för signalgivning, men detta lär kunna anordnas mycket billigare än med den av regeringen föreslagna anordningen. Förslaget är därför ur denna synpunkt ett slöseri med statsmedel, på samma gång den verkliga musikens avskaffande i förslaget är, såvitt jag förstår, ett kulturfiientligt inslag i detsamma.

Härtill kommer att enligt förslaget en stor del av de reducerade musikkårernas medlemmar bliva satta på bar backe utan någon hänsyn. Det är sannerligen ingen lätt sak för dem att få annat arbete och genom tillfälligt grovarbete skulle för övrigt deras handlag för musikprestationerna förstöras. Det minsta man kunde begära vore väl, att indragningarna åtminstone ej skedde för hastigt och att hänsyn särskilt togs till familjeförsörjare med lång tjänstetid.

I detta sammanhang må erinras om ett gammalt krav, som synes billigt och rättvist, nämligen att musikkårer behålla likställighet med fanjunkare vid truppen, icke blott såsom nu i rang, utan även i ekonomiska förmåner. De åtnjuta nämligen den avlöning och pension, som tilldelas sergeanter vid truppen.

Genom indragning av vissa regementen och flottavdelningar eller avrustning av militärväsendet skulle även musikkårerna bortfalla. Dessa musikkårer hava emellertid som sagt i allmänhetens ögon varit ljuspunkten i militärväsendet. De hava glatt och uppfriskat militären samt kanske upptänt vekare känslor, vilket är väl behöfligt. Dessutom och icke minst ha de genom konserter på olika ställen i landet under fritiderna bidragit att hålla musiklivet vid makt. Detta är en kulturgärning som icke förtjänar att avföras från dagordningen med militärväsendet, utan bör hållas vid liv. I samma mån som militärutgifterna kunna förminska eller väsentligen upphöra, bör den andliga kulturen äntligen kunna få någon luft under vingarna. Vad som i detta avseende redan dväljes inom militärorganisationen bör således utbrytas ur frågan om militärväsendets nedskrivning.

Med denna uppfattning bör militärmusiken på de särskilda orterna väsentligen bibehållas såsom en statsinstitution, men omvandlas till en statens civila musikorganisation för att främja musiklivet i landet, särskilt i den vanlottade landsorten. Musikkårerna skulle hava skyldighet hålla vissa konserter kostnadsfritt eller med entré, vilken senare skulle i detta fall inflyta till statsverket. I den mån militärmusiken övergår till en civil organisation bör anslaget för dess upprätthållande överflyttas från försvarets huvudtitel till åttonde huvudtiteln.

Den lilla förhöjning i anslag, som av utrikesministern till statsrådsprotokollet förordats eller 25,000 kronor, har ringa eller ingen betydelse

för de ovan upptagna önskemålen och sålunda ej heller för minskande av olägenheterna med regeringens förslag.

Denna framställning av militärmusiken, vilken av mig tidigare förordats, förordas enligt vad jag erfarit på det livligaste av svenska musikerförbundet, till vilken de militära musikkårerna också äro anslutna. Yrkanden i denna framställnings syfte återfinnas i motionerna nr 232 och 233.

*Civil värn-
plikt.*

Det har understundom ifrågasatts, att den allmänna värnplikten för militärändamål vid sitt upphörande borde ersättas i någon mån med civil värnplikt för ett nyttigt produktivt ändamål. I ett och annat fall har även militär värnplikt i andra länder utnyttjats för skogsodling och dylikt. Det kan säkerligen med fog sägas, att en sådan värnplikt skulle stärka hos de inkallade känslan av solidaritet mellan alla och skänka dem tillfredsställelse att hava utträttat något nyttigt för det allmänna.

Detta civilarbete bör bestå företrädesvis i sysselsättningar utomhus uti lantliga omgivningar och därigenom också kunna bidra till att stärka det unga släktets hälsa. Den civila värnplikten bör sålunda huvudsakligen avse jord- och skogsarbete, möjligen också väg- och byggnadsarbeten, samt därigenom bereda rum för de fattiga i landet. Denna värnplikt skulle endast omfatta en kortare tid och kan organiseras på olika sätt och kanske till en början byggas väsentligen på frivilligt deltagande.

Det är dock uppenbart, att detta är en framtidssak, som måste först mogna i medvetandet. Tillräckligt maktpåliggande är att nu avskryva den militära värnplikten. Intill dess så skett, är det säkerligen för tidigt att begära något övervägande av en civil värnplikt att i någon mån träda i den förras ställe.

Världsorganisation av freden.

*En ny be-
slutsamhet
nödig.*

Regeringsförslaget innehåller om denna sak ingenting annat än upprepade erinran, som nästan förefaller som en förhoppning, att någon pålitlig garanti knappast kan förväntas från nationernas förbund. Någon längtan att göra det bättre och därmed ställa något i utsikt för det egna landet kan icke heller spåras. Även försvarskommissionens betänkande avhåller sig från tankar i detta ämne. Eljest förefaller det naturligt, att i vår tid någon benägenhet för internationell rättsorganisation framträder såsom en huvudsak vid överläggningar om ett härväsende. Denna brist i förslaget är ett bevis, så vitt jag förstår, att det icke är framsprunget ur en vid syn på läget och våra uppgifter utan allt för mycket ett utflöde av vardagspolitikens småbestyr. Om denna erinran är riktig, bevisar detta vidare, att den miljö, uti vilken vi dväljes, är fri från möjligheter till utveckling.

Det är verkligen behövt att någonting sker, som banar väg ur detta stillastående.

För den, som förkastar en omväxling i metoderna för blodbad sasom invigning av en ny tid, måste uppmärksamheten riktas på skapandet av en folkmening och ett folkprogram för en omvärdering av den gamla utrikespolitiken. Några tankar därom, vilka icke äro någonting annat än vad sunda förståndet i vardagslag säger oss alla, hava såsom en utbruten del av denna framställning redan framförts genom motioner om vissa ändringar i akten om nationernas förbund och om vissa grundlagsändringar för ett verkligt samarbete mellan folkrepresentationen och regeringen i utrikespolitiska angelägenheter. Till dessa hänvändelser hänvisas som vore de här gjorda.¹

Revision av akten om nationernas förbund och av samverkan mellan riksdag och regering m. m.

I fråga om folkförbundet måste oavlatligt betonas, att det icke kan åstadkomma någon avvärjning av människorna, förrän det börjar med sin egen avrustning. Både i sina statuter och i arbetet sysslar förbundet valhänt och verkningslöst med en minskning av rustningarna. Det är förlåtligt, att det icke vill komma längre och icke heller kan komma långt, så länge det bygger på, att dess medlemmar skola hålla någon härsnått för att gå förbundet tillhanda med verkställandet av dess sanktioner.

Belysande för förbundets möjligheter är, att dessa angelägenheter genom stormakternas inflytande överlämnats till en permanent kommission av militära sakkunniga, bestående av en mängd högre officerare från skilda länder. Man kan förstå, att under en sådan ledning, vilken förbundet allenast sökt blygt komplettera med en samtidigt arbetande »tillfällig» civil kommission, ingenting sker. Så länge denna sak ej frigjorts från militärt inflytande och uteslutande lagts i kompetenta civila händer, har man ej ens rätt att vänta något. Det lär dock ligga i vida fältet, när en sådan förändring skall tillåtas av stormakterna. Så mycket större anledning då, att småstaterna söka tillägna sig den erforderliga beslutsanheten samt finna angeläget att deras ombud hava sina folk bakom sig och ej blott ett hemligt och torftigt regeringsuppdrag.

Utom de två förenämnda huvudpunkterna för närvarande i aktionen för en framryckning mot alla staters pacificering, beror mycket på andan i de mellanfolkliga förhandlingarna även på andra områden. Även här gäller det, att skåda framåt och på samma gång göra det bästa möjliga av situationerna.

Hur än beslutet i försvarsfrågan gestaltar sig vid denna riksdag bör det vara riksdagen värdigt, att införa i debatten även fredsfrågan, problemets solsida, och erinra sig själv och sin regering om dess tillvaro.

¹ Se motionerna 146—155 och 200 angående vissa ändringar i akten om nationernas förbund samt motionerna nr 208—220 om grundlagsändringar i fråga om samverkan mellan regering och riksdag i utrikesfrågor. De förstnämnda framställningarna hava även riktats till fredsbyrå i Bern, interparlamentariska unionen, nordiska interparlamentariska förbundet, unionen av föreningarne för folkens förbund m. fl.

Provisorium.

*Nedskärning
av övnings-
tid och organisa-
tion.*

Innan en plan för avrustning kan framläggas och antagas måste under väntetiden något provisorium bliva gällande. För den, som helst ser avrustningen genomförd redan i dag, kunde saken möjligen ställa sig så, att det önskeligaste vore ett nedläggande av rörelsen och vederbörandes pensionering. Så enkelt ställer sig emellertid icke frågan. Här vill det till omtanke och det gäller att icke förhastna sig.

Till eu början är det omöjligt att på stående fot vid en riksdag träffa så vittgående avgöranden och därför bära de icke heller ifrågasättas. Apparaten måste således fortfarande verka till dess en plan för avrustningen föreligger. Vad däremot är viktigt och genomförbart omedelbart med den åskådning, som ligger till grund för denna motion, är en beskärning av övnings tiden och själva organisationen. Därtill föreliggande åtskilliga uppslag förberedda genom försvarskommitténs betänkande och regeringens proposition, vartill sluta sig de överväganden, som ovan i denna framställning ifrågasatts.

I fråga om nedsättning av övnings tiden brukar vanligen framhållas, att därigenom ej vinnes någon stor besparing. Åtskilliga utgifter bortgå emellertid. Man besinnar för övrigt icke den besparing som de värnpliktiga själva vinna genom en kortare övnings tid, vilket visserligen är en bättnad närmast för individen, men medelbart också för staten.

Det är begripligt, att den militära sakkunskapen, som nästan har till uppgift att betrakta ett härväsende som en av naturen instiftad inrättning, ej kan nöja sig med något, som den anser otillräckligt. Över huvud taget kan ingenting bli tillräckligt, om våra öden skola avgöras genom krig och bero på, vem som är starkast i vapenmakt. Det konstanta i det svenska militärväsendets historia under den ganska långa tid jag upplevat densamma, har varit att för varje gång ha militärerna fordrat något mera under försäkran av opportunitetsskäl, att det var tillräckligt. Så snart de på grund av denna försäkran fått sin vilja fram, har det nästa gång hetat, att vad som vunnits vore alldeles otillräckligt. Ett sådant spel har varit vårt lands olycka. Det behöves självständiga civila betraktelsesätt, som tar hänsyn till verkligheterna och en högre bestämmelse för folken.

Många bud på övnings tid förekomma nu, och alla göra de anspråk på att hava träffat det lämpliga utan att någon kan bli klok, på vem som kan anses hava rätt. För en framställning som denna gäller det däremot, att finna en övergångsform, som i oundgänglig mån håller organisationen vid makt i avaktan på planen för avrustningen och på samma gång omedelbart minskar bördorna i möjligaste mån. Det ligger då nära till hands att falla tillbaka på de nittio dagarna, vilka för icke så länge sedan förklarades vara en tillfredsställande ordning och som verkat någon tid utan att landet därigenom råkade

i några som helst olyckor. På denna tid kunna säkerligen de värnpliktiga fortfarande hinna få någon pli över sig och även någon grund att bygga på för den händelse mot förmodan orosmoln skulle börja skocka sig kring oss trots den hundratioåriga freden. Såsom ett provisorium föreslås således samantligt högst nittio dagar. Repetitionsövningar böra redan nu kunna borttagas, helst som de betraktas såsom en stor tunga och göra ofta synnerligt avbräck i de värnpliktigas lovliga näring.

Beträffande organisationen i övrigt, på vilken de största vinsterna i minskade statsutgifter lära vara att inhösta, är det svårt för en utomstående att kunna bedöma vad som med motionens utgångspunkt här kan nu omedelbart fastslås. Då emellertid reservanter inom försvarskommissionen, som satt sig in i frågans labyrinter, ansett sig kunna förorda arméfördelningarnas reducering redan nu till tre och upplagt en plan därför, kan man i denna framställning vara berättigad uppställa kravet, att arméfördelningarna böra begränsas till högst trenne.

Så kallade kategoriklyvningar, som pålägga olika värnpliktiga skilda övningstider, böra utan tvivel helst undvikas. Om emellertid en nedsättning av värnpliktsstyrkan medgiver en mycket kort övningstid för en stor del av uppådet, måste man ställa sig ännu mer betänksam emot att denna korta övningstid höjes avsevärt blott för jämnlighetens skull och därmed också utan gagn ökar kostnaderna. Man kan under vissa förhållanden icke undvika olikheter och avundsjuka kan väl icke vara någon lämplig grundval för försvarsfrågans ordnande på ett olämpligt sätt.

*Kategori-
klyvningar.*

En annan sak är den olikhet i övningstid, som påläggas studenter och jämnställda, därför att de avlagt en viss, för militära uppgifter främmande examen. Denna olikhet, som bibehålles om än med någon lättnad i proportionen, har som bekant sin ursprungliga grund däri, att en del militärvänliga studenter under hänförelse för bondetåget och den försvarsrörelse som låg bakom detsamma rent av petitionerade om en längre övningstid för dem för att därigenom bereda tillgång på befälsämnen. Detta erbjudande tog man fasta på och utsträckte det även till de studenter, som icke deltagit i hänförelsen. Nu fullföljes samma utgångspunkt, ehuru den nu levande studentgenerationen ej alls skrivit under papperet och således som bekant icke heller är juridiskt bundet vid utfästelsen.

*Studenternas
övningstid.*

I insikt härom har en annan förevändning uppsökts, nämligen att staten kostar så mycket på studenterna för deras undervisning och examina att de böra på detta sätt giva någon valuta. Med en sådan uppfattning hotas litet var av Sveriges medborgare att en vacker dag bliva avfordrad extra tjänstgöring för statens räkning även för det mest oförnuftiga ändamål. Förhållandet är emellertid att staten kostat på studenterna undervisningen icke för dessas skull utan för sin egen och sålunda framträder i detta fall såsom en hycklare.

Man föreställer sig för övrigt, att befälsämnen bära utsökas bland de lämpligaste. De studerande besitta i och för sig icke en sådan lämplighet utan snarare kan sägas, att skrivbordsmänniskor i allmänhet måste sakna den erforderliga fysiska styrkan och kanske även organisationsförmågan, som väl krigstjänsten framför allt behöver.

De stora flertalet studenter äro för övrigt tyngda av skulder och näringsbekymmer. Det är en hänsynslöshet utan gränser att pålägga dem denna extra börda. I sådan händelse bör staten åtminstone hålla dem extra skadelösa, betala deras skuldräntor under tiden och giva dem gratislån helst utan återbetalningsskyldighet för fortsättningen av deras avbrutna bemödanden att slå sig fram.

Härtill kommer en förbisedd men enligt min mening viktig synpunkt. Meningen med studenternas arbete är utbildning i andlig kultur, visserligen blott den intellektualistiska och icke den själsliga, men i alla fall i en viktig del av den andliga kulturen. Att just utse dessa ämnessvenner såsom särskilt skickade att offra en lång tid av sitt korta liv till fostran i krigskultur och ägna intresse däråt, är verkligen en uppfinning, värdig vår dumma tid. Det har i riksdagen en och annan gång ifrågasatts, att vid högskolorna införa social etik såsom läroämne. Särskilt har erinrats om behovet, att de unga juristerna fostras i någon tillämpling av domarreglerna och bibringas någon uppfattning om skillnaden mellan skriven rätt och rättvisa. Dylika förmenanden hava totalt avvisats inom riksförsamlingen, men när det gäller studenternas fostran i militärväsendets skola anses en sådan tanke vara särdeles riktig och tilltalande.

Studentfolkets predestination till krigaryrket måste upphöra att vara en framstående statsangelägenhet. Ett speciellt yrkande därom framställles i motionen nr 236.

*Fästningen
Bodens ned-
läggande.*

Bland de nedskrivningar av militärväsendet, som kunna emedelbart ifrågasättas, må här framhållas en detalj, nämligen nedläggandet icke blott av Karlsborgs fästning, såsom regeringen föreslår, utan även av fästningen Boden. Om det icke kan ske genast så bör det dock ske snart enligt även militära sakkunnigas mening. Även jag har hört militärer, till och med en generalstabsofficer, uttala sig i den riktningen. Man kan icke annat än bestyrkas i en sådan uppfattning, när man erfar, att ett så utsett land som Belgien nyligen beslutat nedlägga två starka fästningar.

Fästningen Boden är ett verk av den militära sakkunskapen och den gamla första kammaren. Ett förslag om Bodens anläggning förkastades 1897 men återkom år 1900. Kamrarna stannade i olika beslut och vid gemensam votering segrade propositionen med 212 röster mot 159, som voro för avslag. I första kammaren avgåvos 125 ja och 14 nej samt i andra kammaren 87 ja och 135 nej. Sedan har årligen för fästningens utvidgande beviljats olika belopp intill år 1916, då fästningen med de sålunda be-

viljade beloppen ansågs någorlunda färdig. Om sålunda anläggning av fästningen från början varit synnerligen omtvistad och mera en generalstabernas hjärtesak, har väl erfarenheten bestyrkt förnimmelsen, att fästningen är ett av dessa omhuldade föremål, på vilken statsinkomsterna ödslats och fortfarande ödslas utan begriplig nytta. I den nuvarande världssituationen, som inträtt efter kriget, befinner sig den tanke, som skapat fästningen, ännu mer utom synhåll.

Ett yrkande om nedläggandet av Bodens fästning framställes i motionen nr 234. Ätminstone bör av riksdagen begäras en tidsenlig utredning därom. Den hänsyn, som vid beslut om fästningens nedläggande bör ägnas samhället Boden, har kommit till uttryck i en efterföljande motion nr 235.

På åtskilliga håll förordas nu, att vi skola väl behålla en härordning, men lägga tyngdpunkten på flottan och flygvapnet samt skarpt beskära lantarmén, vilken en och annan anser under nyssnämnda förutsättning kunna i det närmaste till och med avskaffas. Detta tal inverkar på mängden genom sina löften om besparingar och sina lockelser med något nytt, som med det okändas makt hägrar och förtrollar sinnena.

*Flottan och
flygvapnet
(maskin-
armén)*

Svenska folket bör, så vitt jag förstår, med vaksam misstro lyssna till dessa förespeglingar. Det är även här icke frågan om något annat än den gamla härordningen i ny kapprock. Pengarna äro även här totalt bortkastade. Maskiner äro dessutom bra för produktiva ändamål, men i svenska krig äro de såsom beredskapens huvudsak ett oting, en död massa, som i en handvändning kan förvandlas till skrot av en stormakt och det är väl endast från en sådan makt, som man fruktar att faror hota.

Folkmeningens hörande.

En uppmärksam iakttagare förnimmer en skillnad mellan 1914 och 1924. Över hela linjen äro partierna nu stadda i återtåg. Disciplinen under den militära sakkunskapen är i upplösning och spridda flockar bryta upp här och var från de gamla tvångsföreställningarna och bereda sig till frammarsch efter nya linjer.

Situationen.

Ute i landet särskilt på landsbygden råder mångenstädes en livlig önskan att få följa samma vägledning. Om det ändock ej sker, beror det kanske på riksdagspolitikens svårigheter att förnya sig. Denna förmodade stämning uti stora delar av landet kastar emellertid sin skugga framför sig ända in i riksdagen. Vad som var omöjligt 1914, är möjligt nu nämligen framkomsten av skilda framställningar, anslutning från flera folkrepresentanter för svensk avrustning eller något, som varslar om densamma. Det synliga antalet är ännu icke så stort, men vi veta, att många andra vilja vara med, om ej parollerna höllo dem tillbaka.

Nyvalen till
andra kam-
maren.

Meningen med parlamentarismen var åtminstone i forna tider, då den uppfanns och började sin första lärospån, att viktiga frågor, som djupt ingrepp i folkets liv och om vilka vitt skilda meningar rådde, borde underställas folket i val för att valmännen skulle bliva i tillfälle att uttala sig. Ännu år 1914 ansågs detta så angeläget, att andra kammaren upplöstes för att en nyvald andra kammare skulle få tillfälle besluta i den då aktuella försvarsfrågan. Visserligen gällde det då en avsevärd ökning av militärbördorna och nu åter en minskning av desamma. Denna minskning erbjuder emellertid nyanser från något litet till allt. Frågan är sålunda fortfarande mycket stor, helst som det nu tillika gäller, om svenskarnas tankar skola riktas tillbaka mot den gamla ordningen eller tillätas någon blick framåt.

Det synes mig således vara ganska på sin plats, att valen få äga rum före avgörandet och att valmännen därvid få uttala sig om de olika meningar, som komma att bryta sig vid denna riksdag. En omedelbar *provisorisk nedskärning* av den nuvarande organisationen är däremot en nödvändig sak redan vid denna riksdag.

Emellertid bör, såsom allbekant, icke alltför stora förhoppningar, ställas på valen. De komma väl att behärskas i detta fall av majoriteterna inom riksdagspartierna och deras ledare. Man kan heller icke ifrågasätta, att en riksdagsman koras allenast på denna fråga utan även på hans ställning i andra spörsmål. Därtill kommer gammalt förtroende att vara riksdagsman, som av valmännen ofta, särskilt på landsbygden, icke svikes, oavsett vilka meningar riksdagsmannen hyser. Någon verklig inblick i folksjälens om dess stämning i den nu förevarande angelägenheten lär därför ingen valförrättning kunna giva oss utan endast en vrångbild av densamma. Alldeles utan inflytande på valstämningen kan en sådan fråga som denna dock knappast fränkännas. Vissa strömningar, som komma att kallas symptomatiska, kunna förväntas här och var giva sig till känna även vid korandet av kandidater. Även ett symptom är en vägledning, som till och med brukar kunna fälla ministärer.

Folk-
omröstning.

En fruktbar inblick i folkmeningen nås endast genom en folkomröstning. Det skulle vara av största intresse samt innefatta en ingalunda föraktligt vägledning och en rättvis hänsyn, om de menige i landet genom en konsultativ folkomröstning bereddes tillfälle att någorlunda fritt och utan sammanblandning med andra frågor uttala sin mening, huruvida våra militär- och fredsfrågor bäst gagnas genom krigsväsendets avrustning eller genom ett fortsatt upprätthållande av en genomförd härordning.

Ett förslag till en folkomröstning i sådant syfte bör av regeringen föreläggas riksdagen, oberoende av försvarspropositionerna och det beslut, vartill de kunna för tillfället föranleda.

Då nu sålunda Sverige i ethundratio år gagnlöst förspillt sina söners arbetskraft och sina statsinkomster på militärrustningar till omätlig skada för folkets andliga och ekonomiska utvecklingsmöjligheter;

då i fridens, förnuftets och rimlighetens namn, Sverige väl ej ytterligare bör i åratal fortgå på denna väg till och med efter den vedergällning, som stormakterna dragit över sig genom sin ävlan och sina kapprustningar;

då med andra ord det gamla lantmannapartiets och den gamla socialdemokratiens obenägenhet för ett svenskt militärväsende var, såsom ock visat sig grundat på en sund känsla för vårt lands ställning och uppgift i världen;

så yrkas på grund av vad sålunda och i övrigt ovan anförts:

att riksdagen måtte:

1:o) avslå de kungliga propositionerna nr 20 och 21 angående försvarsväsendets ordnande samt i stället anhålla hos Kungl. Maj:t om skyndsamt plan för en avrustning av den allmänna värnplikten och det övriga krigsväsendet — eventuellt en nordisk avrustning efter avtal med Norge och Danmark — allt med bibehållande allenast av en folkligt organiserad, oundgänglig ordningsmakt;

2:o) med anledning av propositionerna vidare anhålla hos Kungl. Maj:t om ett aktivt framträdande i nationernas förbund och de internationella förhandlingarna i övrigt för ett folkprogram till en verklig världsorganisation av freden;

3:o) i avvaktan på det i punkt 1:o) begärda förslaget om avrustning, antaga under väntetiden ett provisorium med nedskärning i möjligaste mån av militärorganisationen till såväl övningstid intill sammanlagt högst nittio dagar som ock organisation och omkostnader i övrigt bland annat genom antalet arméfördelningars reducering till högst trenne.

Stockholm den 26 februari 1924.

Carl Lindhagen.

I förestående yrkanden instämma:

A. Björkman.

Ernst Åström.

C. I. Asplund.

Nils Lindstrand.

Carl Eriksson.

Torsten Ström.

August Ljunggren.

Karl Sandegård.

